

# การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมาย”<sup>1</sup>

กรรภิรมย์ โทมลาารชุน

คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์มยงค์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

kanpirom.kon@dpu.ac.th

DOI : 10.14456/tujournal.2016.8

## บทคัดย่อ

จากการค้นคว้าเรื่องการศึกษาวิชากฎหมายในประเทศไทยและในต่างประเทศพบว่า การศึกษาวิชากฎหมายอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ชั้น ได้แก่ ชั้นการศึกษาวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัย และชั้นการศึกษากฎหมายโดยองค์กรวิชาชีพ การศึกษาทั้ง 2 ชั้นมีธรรมชาติและเป้าหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การศึกษาวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยจะให้ความรู้ทางกฎหมายแก่นักศึกษา แต่ก็ยังไม่ใช้ความรู้ที่เพียงพอสำหรับการประกอบวิชาชีพ บัณฑิตที่เรียนสำเร็จออกไปจะยังไม่ได้รับความรู้ในวิชากฎหมายทั้งหมด แต่เขาจะมีความพร้อมที่จะไปเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยตัวเองจนบรรลุข้อเรียกร้องต่าง ๆ เพื่อจะไปประกอบวิชาชีพได้ หากการศึกษาในชั้นนี้ขาดคุณภาพ นักกฎหมายจะเป็นคนคับแคบ ใช้กฎหมายโดยไม่คำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมาย อันทำให้ผลลัพธ์ของการวินิจฉัยปัญหากฎหมายผิดเพี้ยนไป ส่วนการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย เช่น ผู้พิพากษา อัยการ หรือทนายความ เป็นคนละเอียดรอบคอบกับการศึกษาวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัย แต่เป็นการศึกษาที่จะทำให้ นักศึกษามีคุณสมบัติเพียงพอที่จะไปประกอบวิชาชีพกฎหมายได้ การศึกษาในชั้นนี้จึงจะต้องเน้นหนักไปที่ การปฏิบัติงานจริง โดยจัดให้นักศึกษาไปฝึกงานตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ศาล สำนักงานอัยการ สำนักงานทนายความ และหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นองค์กรที่นักกฎหมายทุกคนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องเมื่อตนไปประกอบวิชาชีพในอนาคต ผู้ที่ควรมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมายนี้ ก็จะเป็นใครอื่นไปไม่ได้นอกจากสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสถานนั่นเอง

[วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ. 2559]

**คำสำคัญ:** การศึกษากฎหมาย, องค์กรวิชาชีพกฎหมาย, มหาวิทยาลัย, เนติบัณฑิตยสภา

<sup>1</sup> บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ กรรภิรมย์ โทมลาารชุน และกฤตติกา เศวตอมรกุล, “การศึกษาวิชากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมายในต่างประเทศ” ทุนสนับสนุนการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย (คปก.), พ.ศ. 2558.

# Legal Education and Legal Profession

Kanpirom Komalarajun

*Faculty of Law, Pridi Banomyong*

*Dhurakij Pundit University*

kanpirom.kon@dpu.ac.th

DOI : 10.14456/tujournal.2016.8

## Abstract

The research on legal education in Thailand and other countries found that legal education could be divided into two level: legal education in universities and legal professional institutes. Both legal education levels are different in nature and purposes. Legal education in universities aims at providing general knowledge to law students. However, it is not sufficient for them to practice law as a judge, a prosecutor or even a lawyer. They would rather be ready to obtain further legal knowledge in order to fulfill all conditions to practice law. If this level of legal study is inefficient, graduates will not be ready to work as lawyers. As a result, they would apply law without considering its objectives and could lead to incorrect judgements. In relation to legal professional study, students hold necessary qualifications to practice law. This level of legal education should focus on practicing law in court or in the offices of prosecutor, law offices or other government agencies. The Thai Bar Association should take care of this legal professional study.

[Thammasat Journal, Volume 35 No.1, 2016]

**Keywords:** Legal Education, Legal Profession, Universities, Bar Associations

## บทนำ

เนื่องจากการศึกษากฎหมายเป็นวิชาชีพ ประเทศต่าง ๆ จึงได้มีการจัดการศึกษาวิชากฎหมายเพิ่มเติมภายหลังการศึกษาชั้นปริญญาตรี ซึ่งก็มักจะเน้นไปที่การฝึกในเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้นิติศาสตร์บัณฑิตมีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพของตนอย่างเพียงพอ ที่ประชุมใหญ่เนติบัณฑิตยสภาสากลก็ได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นของการศึกษาปฏิบัติภายหลังชั้นปริญญาตรีนี้ จึงได้มีมติในการประชุมใหญ่ครั้งที่ 2 ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2491 ว่า “การจัดการศึกษาวิชากฎหมายนั้น จำเป็นต้องให้มีการศึกษาภาคปฏิบัติอย่างเพียงพอเสียก่อนที่จะอนุญาตเข้าปฏิบัติงานในวิชาชีพกฎหมาย” ในประเทศไทย หน้าที่ในการให้การศึกษากฎหมายภาคปฏิบัติเป็นความรับผิดชอบของเนติบัณฑิตยสภา โดยสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491 โดยอาศัยแบบอย่างมาจากเนติบัณฑิตยสภาของประเทศอังกฤษ อย่างไรก็ตาม แทนที่การจัดการเรียนการสอนโดยสำนักศึกษาอบรมฯ จะเน้นไปที่การฝึกอบรมในเชิงปฏิบัติ กลับเป็นไปในลักษณะที่เน้นการบรรยายเพียงเพื่อให้ให้นักศึกษาผ่านการสอบข้อเขียนเท่านั้น

ประกอบกับข้อวิพากษ์วิจารณ์นักกฎหมายไทยว่าเป็นคนคับแคบ คิดถึงแต่ตัวบทกฎหมาย และคำพิพากษาศาลฎีกาเป็นจุด ๆ จนมองไม่เห็นเหตุผลของเรื่องในเค้าโครงของข้อความแวดล้อมที่กว้างใหญ่<sup>2</sup> ในบางคดี ศาลฎีกาอุทธรณ์วิพากษ์วิจารณ์ว่าวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายเกินขอบเขตถ้อยคำตามตัวบทกฎหมาย<sup>3</sup> แต่ในทางกลับกัน ศาลฎีกาก็เคยอุทธรณ์วิพากษ์วิจารณ์ว่าพิพากษาคดีโดยยึดถือแต่เพียงตัวอักษร แต่มิได้พิจารณาเจตนารมณ์ของกฎหมายแต่อย่างใด<sup>4</sup>

สถานการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงการจัดการศึกษากฎหมายเพื่อประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาระบบการศึกษากฎหมายในประเทศไทย โดยจะได้ศึกษาถึงการศึกษากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมายในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเสียก่อน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและครบถ้วน แล้วก็จะได้ศึกษาถึงหลักการความคิดเกี่ยวกับการศึกษากฎหมายและความจำเป็นของการมีองค์กรวิชาชีพกฎหมาย จากนั้น จะได้ศึกษาถึงการศึกษากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในโลก 4 ประเทศ ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ญี่ปุ่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เพื่อแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาลูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญหาของการศึกษากฎหมายในประเทศไทยจะปรากฏอยู่หลายปัญหา เช่น ปัญหาการกำกับดูแลมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษา ปัญหามาตรฐานของหลักสูตร ปัญหามาตรฐานของอาจารย์ผู้สอน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับเนติบัณฑิตยสภา หรือปัญหา

<sup>2</sup> โปรดดู ปรีดี เกษมทรัพย์. (2552). หลักวิชาชีพกฎหมายในภาคพื้นยุโรป. *รวมคำบรรยายหลักวิชาชีพนักกฎหมาย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 113.

<sup>3</sup> โปรดดูความเห็นของ ศ.ดร. วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ต่อคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6374/2556. ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559 จาก: <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49927>

<sup>4</sup> คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3046/2537.

ความเหลื่อมล้ำในทางรายได้ของบุคลากรในวิชาชีพกฎหมาย เป็นต้น แต่งานวิจัยเรื่องนี้จะได้ศึกษาถึง แต่เพียงปัญหาของการศึกษาวิชากฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณภาพของนิติศาสตรบัณฑิตเท่านั้น

ในส่วนขององค์กรวิชาชีพกฎหมาย การศึกษาวิจัยก็จะได้ศึกษาถึงแต่เพียงเนติบัณฑิตยสภา และสหภาพนายความเท่านั้น ไม่รวมถึงคณะกรรมการข้าราชการตุลาการ หรือคณะกรรมการข้าราชการอัยการแต่อย่างใด

โครงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวิชากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมายในต่างประเทศ นี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยโดยเอกสาร (Documentary Research) เท่านั้น โดยศึกษาค้นคว้าจากตัวบทกฎหมาย ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และข้อมูลจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาเยอรมัน ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลไว้ใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อไป

## การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยและการศึกษากฎหมายโดยองค์กรวิชาชีพ

ในหัวข้อนี้ จะได้กล่าวถึงการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยและการศึกษากฎหมายโดยองค์กรวิชาชีพ อันได้แก่ สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา และสหภาพนายความ สุดท้ายก็จะได้มีการรวบรวมปัญหาต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัย และการศึกษากฎหมายโดยสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

### 1. การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัย

การศึกษากฎหมายครั้งแรกในประเทศไทย เริ่มต้นขึ้นพร้อม ๆ กับการตั้งโรงเรียนกฎหมาย ความคิดที่จะตั้งโรงเรียนกฎหมายเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิดที่จะยกเลิกศาลกงสุล ทั้งนายโรแลง ยัคแมงส์ (Rolin Jacquemyns) ที่ปรึกษาทั่วไปของรัฐบาลไทยก็ได้ให้ความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้**เพาะปลูกวิชานี้เพื่อทำกฎหมายและจัดการศาลยุติธรรมให้ดีขึ้น**<sup>5</sup> แต่ขณะนั้นยังหาคนที่จะมาจัดตั้งโรงเรียนกฎหมายไม่ได้ จึงต้องรอมาจน ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ สำเร็จการศึกษากลับมาจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด

---

<sup>5</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 65-66; พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *วิวัฒนาการ 100 ปี ของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 156, 159-160.

โรงเรียนกฎหมายในยุคแรกจัดเป็นกิ่งราชการคล้ายหอพระสมุด มี *กรรมการสมปาทิก* มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามมติของที่ประชุมเนติบัณฑิตและทำการแทนเนติบัณฑิตทั้งหลาย ในเรื่อง การเรียนการสอน กรมหลวงราชบุรีฯ ทรงสอนหนังสือด้วยพระองค์เองทุกวัน<sup>6</sup>

ต่อมาเมื่อโรงเรียนกฎหมายเจริญขึ้น จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อทำหน้าที่ดูแลกิจการโรงเรียน เรียกว่า *สภาเนติบัณฑิต* มีการออกข้อบังคับและระเบียบแบบแผนสำหรับให้ สภาเนติบัณฑิตปฏิบัติในการดำเนินกิจการโรงเรียนกฎหมาย ในข้อบังคับมีการกล่าวถึงวิธีการแต่งตั้ง กรรมการ การประชุมกรรมการ การวินิจฉัยความผิดของเนติบัณฑิต การรับผู้พิพากษาที่สำเร็จวิชา กฎหมายจากต่างประเทศให้เป็นเนติบัณฑิตสยาม การสมัครเข้าเป็นนักเรียนกฎหมาย การว่าความของ นักเรียนกฎหมาย การสังกัดเนติบัณฑิตของนักเรียนกฎหมาย การสมัครสอบไล่ความรู้วิชากฎหมาย เลือครุยเนติบัณฑิต เป็นต้น<sup>7</sup> จะเห็นได้ว่า โรงเรียนกฎหมายในสมัยนี้ทำหน้าที่ทั้งสอนหลักกฎหมาย และฝึกอบรมวิชาชีพพร้อม ๆ กันกับทำหน้าที่เป็นองค์กรวิชาชีพด้วย

ภายหลังเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ขึ้นครองราชย์ ทรงมีพระราชประสงค์ จะส่งเสริมโรงเรียนกฎหมายให้มีฐานะยิ่งขึ้น จึงได้มีประกาศให้ยกโรงเรียนกฎหมายขึ้นเป็นโรงเรียน หลวงชั้นอุดมศึกษาในกระทรวงยุติธรรม และให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบ และจัดการบังคับบัญชาในโรงเรียนกฎหมายได้โดยตรง การดูแลจัดการโรงเรียนกฎหมายโดยสภา เนติบัณฑิตจึงเป็นอันสิ้นสุดลง<sup>8</sup>

เมื่อได้มีการจัดทำประมวลกฎหมาย (Codification) การเรียนวิชากฎหมายในโรงเรียน กฎหมายที่ดำเนินตามแบบอย่างกฎหมายอังกฤษมาตลอด จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เกิดความจำเป็นที่จะต้องศึกษาอบรมกฎหมายตามระบบประมวลกฎหมาย ทั้งในแง่ หลักกฎหมาย การใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงทรงมี

---

<sup>6</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 79, 85; พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *วิวัฒนาการ 100 ปี ของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 156, 160.

<sup>7</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 90-91.

<sup>8</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 103; พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *วิวัฒนาการ 100 ปี ของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 156, 161-162; แสง บุญเฉลิมวิภาส. (2555). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 176.

พระบรมราชานุญาตตามความเห็นของนายยอร์ช ปาดูซ์ (Georges Padoux)<sup>9</sup> ให้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนเสียใหม่ตามแบบอย่างของประเทศในระบบประมวลกฎหมาย<sup>10</sup>

แม้กระนั้นก็ดี การศึกษาอบรมกฎหมายตามแบบอย่างของประเทศในระบบประมวลกฎหมายได้พัฒนาเป็นจริงเป็นจังขึ้นก็เมื่อ 10 ปีให้หลัง กล่าวคือ เมื่อได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง *สภานิติศึกษา* ขึ้นเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2467 มีหน้าที่จัดระเบียบกับวางหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายในกระทรวงยุติธรรม ทั้งกิจการอื่นอันเกี่ยวแก่โรงเรียนนี้ด้วย<sup>11</sup>

ภายหลังเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว รัฐบาลเห็นว่า การศึกษากฎหมายในโรงเรียนกฎหมายในความรับผิดชอบของสภานิติศึกษา กระทรวงยุติธรรมนั้น มี “*ผลประจักษ์ว่าได้บรรลุถึงซึ่งขีดวิชาชั้นมหาวิทยาลัยในอารยประเทศแล้ว*”<sup>12</sup> สมควรที่จะส่งเสริมและจัดการศึกษาทำนองเดียวกันกับของมหาวิทยาลัย จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันที่ 25 เมษายน 2476 ให้ยุบสภานิติศึกษา และตั้งคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และให้โอนโรงเรียนกฎหมายไปสมทบกับคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยดังกล่าว<sup>13</sup> นับเป็นการเรียนกฎหมายในมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

หลังจากนั้นอีก 10 เดือน ก็ได้มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2476 ขึ้น ระบุให้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาตั้งเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวกำหนดให้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมีหน้าที่จัดการศึกษาวิชากฎหมาย วิชาการเมือง วิชาเศรษฐศาสตร์ และบรรดาวิชาอื่น ๆ อันเกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยในระดับปริญญาตรี มีการเรียนการสอนเพียงหลักสูตรเดียว คือ หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต ซึ่งแบ่งการศึกษาออกเป็น

<sup>9</sup> ที่ปรึกษาการร่างกฎหมายของรัฐบาลสยาม สมัยรัชกาลที่ 5-6

<sup>10</sup> พระราชกฤษฎีกาที่ 35/753 ลงวันที่ 18 มีนาคม 2456 ในรัชกาลที่ 6 ไปยังกรมหลวงสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์; คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 82, 105-109.

<sup>11</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 90; พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *วิวัฒนาการ 100 ปีของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 156, 163.

<sup>12</sup> พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *วิวัฒนาการ 100 ปีของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 156, 164; จาก: [http://th.wikipedia.org/wiki/คณะนิติศาสตร์\\_จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย](http://th.wikipedia.org/wiki/คณะนิติศาสตร์_จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

<sup>13</sup> พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *วิวัฒนาการ 100 ปีของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 156, 164; จาก: [http://th.wikipedia.org/wiki/คณะนิติศาสตร์\\_จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย](http://th.wikipedia.org/wiki/คณะนิติศาสตร์_จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

6 ภาค จะเห็นได้ว่าโรงเรียนกฎหมายในสมัยนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา กฎหมายในประเทศไทย จากเดิมที่เป็นการศึกษาแบบวิชาชีพ มาเป็นการศึกษาตามแบบวิชาการ คล้ายกับการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยของประเทศแถบยุโรป<sup>14</sup>

## 2. การศึกษากฎหมายโดยสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

เนติบัณฑิตยสภาจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2457 ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงการศึกษาวิชายกฎหมาย และรักษาความประพฤติของทนายความ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2457 อันเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน ข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภาคืนกลับมายังเจ้าพระยาอภัยรามาธิบดีธรรมธร (หม่อมราชวงศ์บ ุสัทศน์) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม หลังจากที่ได้ทรงตรวจและแก้ไขแล้ว จึงถือเป็นวันกำเนิดเนติบัณฑิตยสภา นอกจากนั้น พระองค์ยังได้ทรงรับเนติบัณฑิตยสภาไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์อีกด้วย<sup>15</sup>

เนติบัณฑิตยสภาเป็นองค์กรอิสระที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล (มาตรา 3 พระราชบัญญัติ เนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507) ซึ่งตราขึ้นโดยจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นสภานายกพิเศษ มีอำนาจหน้าที่กำกับเกี่ยวกับกิจกรรมของ เนติบัณฑิตยสภา (มาตรา 6 พระราชบัญญัติเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507) มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะกรรมการเนติบัณฑิตยสภา” ประกอบด้วยประธานศาลฎีกาเป็นนายก ประธาน ศาลอุทธรณ์และอัยการสูงสุดเป็นอุปนายก และกรรมการอื่นอีก 20 คน ซึ่งเลือกตั้งจากสมาชิก ของเนติบัณฑิตยสภา มีอำนาจหน้าที่บริหารกิจการของเนติบัณฑิตยสภาให้เป็นไปตามกฎหมาย และข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา (มาตรา 7 พระราชบัญญัติเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507) คณะกรรมการ เนติบัณฑิตยสภามีอำนาจในการตราข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภาเกี่ยวกับประเภทสมาชิก คุณสมบัติของ ผู้สมัครเป็นสมาชิก การเข้าเป็นสมาชิก และการขาดจากสมาชิกภาพ (มาตรา 8 (1) พระราชบัญญัติ เนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507)

วัตถุประสงค์หลักของเนติบัณฑิตยสภาปรากฏอยู่ในมาตรา 4 พระราชบัญญัติเนติบัณฑิตย- สภา พ.ศ. 2507 กล่าวคือ ส่งเสริมการศึกษานิติศาสตร์และการประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย ควบคุม มรรยาททนายความตามกฎหมายว่าด้วยทนายความ และส่งเสริมความสามัคคีและผดุงเกียรติ ของสมาชิก

ส่วนสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2491 มีศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นเลขาธิการสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาคนแรก สำนักศึกษา

<sup>14</sup> ไพรตดู คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 117.

<sup>15</sup> จาก: <http://www.thethaibar.or.th/thaibarweb/index.php?id=the-thai-bar-history> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559 และไพรตดู คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่ง เนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 115.

อบรมฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษานิติศาสตร์และความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพ  
กฎหมาย (ข้อ 48 ข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507) เพื่อให้สามารถนำความรู้ทางกฎหมายไปใช้  
ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เริ่มเปิดการสอนและศึกษาอบรมขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือน  
พฤศจิกายนของปีนั้นเอง โดยมีหลักสูตรตามแบบอย่างของสภาการศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา  
ประเทศอังกฤษ และถูกต้องตามมติของเนติบัณฑิตยสภาสากล ซึ่งเนติบัณฑิตยสภาไทยเป็นภาคีด้วย<sup>16</sup>

หลักสูตรการเรียนการสอนของสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเมื่อครั้งก่อตั้ง  
สำนักศึกษาอบรมฯ เป็นการอบรมศึกษาเพื่อความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย  
7 ด้าน ได้แก่ กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาความ  
อาญา กฎหมายลักษณะพยาน พระธรรมนูญศาลยุติธรรม และกฎหมายอื่น ๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2539  
มีการตราข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2539 เพิ่มเติมกฎหมายปกครอง  
กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และกฎหมายการค้าระหว่างประเทศ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
อบรม (ข้อ 54 ข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507) โดยมีการแบ่งการอบรมศึกษาออกเป็น  
2 ภาคเรียน

การอบรมศึกษาในภาคเรียนที่หนึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง และกลุ่มวิชา  
กฎหมายอาญา กลุ่มวิชากฎหมายแพ่งก็ประกอบไปด้วยวิชาทรัพย์สินและที่ดิน นิติกรรมสัญญา หนี้ ละเมิด  
ซื้อขาย-เช่าทรัพย์สิน-เช่าซื้อ ยืม-ค้ำประกัน-จำนอง-จำนำ ตัวแทน-ประกันภัย-ตัวเงิน-บัญชีเดินสะพัด  
หุ้นส่วน-บริษัท ครอบครัวยุติธรรม กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายการค้าระหว่างประเทศ  
ส่วนกลุ่มวิชากฎหมายอาญาก็ประกอบไปด้วย วิชากฎหมายอาญา กฎหมายแรงงานและวิธีพิจารณาคดี  
ในศาลแรงงาน รัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง และกฎหมายภาษีอากร

การอบรมศึกษาในภาคเรียนที่สองซึ่งเป็นภาคกฎหมายวิธีบัญญัติจะประกอบไปด้วย กลุ่มวิชา  
กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และกลุ่มวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กลุ่มวิชากฎหมาย  
วิธีพิจารณาความแพ่งประกอบไปด้วยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายล้มละลายและการฟื้นฟู  
กิจการ ระบบศาลและพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ส่วนกลุ่มวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประกอบ  
ไปด้วยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม กฎหมายลักษณะ  
พยานหลักฐาน วิชาว่าความและการถามพยาน และการจัดทำเอกสารทางกฎหมาย

ผู้ที่จะสมัครเข้าเป็นนักศึกษาในสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาได้ (ข้อ 56  
ข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507) จะต้องเป็น

(1) ผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นอนุปริญญาทางนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือผู้ที่สอบไล่  
ได้ชั้นอนุปริญญาทางนิติศาสตร์ หรือสอบไล่ได้ภาค 4 ชั้นปริญญาตรีเดิมของมหาวิทยาลัย  
วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นไป

<sup>16</sup> จาก: <http://www.thethaibar.or.th/thaibarweb/index.php?id=the-thai-bar-history> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

(2) ผู้ที่ได้ศึกษาวิชานิติศาสตร์ในสถาบันการศึกษาอื่นในหรือนอกประเทศไทย และสอบไล่ได้มาตรฐานซึ่งคณะกรรมการอำนวยการอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเทียบให้ไม่ต่ำกว่าวิทยฐานะดังกล่าวใน (1)

(3) สมาชิกวิสามัญแห่งเนติบัณฑิตยสภา หรือ

(4) สมาชิกสมทบแห่งเนติบัณฑิตยสภา ซึ่งเคยเป็นสมาชิกสมทบเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี

ผู้ที่จะถือว่าจบหลักสูตรเป็นเนติบัณฑิตได้นั้นจะต้องสอบผ่านการสอบข้อเขียนทั้งสองภาค โดยในการสอบแต่ละภาคจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ขึ้นไป และผ่านการสอบปากเปล่า การสอบปากเปล่าเป็นการสอบความรู้ด้วยวาจา ผู้สอบปากเปล่าจะต้องตอบคำถามของกรรมการผู้สอบ 4-5 คน ด้วยวาจา กรรมการผู้สอบจะวินิจฉัยเพียงว่า *สอบได้* หรือ *สอบตก* เท่านั้น ผู้ที่สอบผ่านการสอบข้อเขียนและการสอบปากเปล่าแล้ว จะมีสถานะเป็นเนติบัณฑิตก็ต่อเมื่อเนติบัณฑิตยสภาได้รับจดทะเบียนเป็นสามัญสมาชิกแล้ว (ข้อ 55 วรรคแรก ข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507) ส่วนผู้ที่จะเข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร จะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอบรมตามหลักสูตรภาคจริยธรรมเสียก่อน (ข้อ 55 วรรคสอง ข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2507)

ผู้ที่ประสงค์จะสอบเป็นเนติบัณฑิตนั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ที่ต้องการไปสอบเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาหรืออัยการผู้ช่วยต่อไป มีส่วนน้อยที่ต้องการสอบเป็นเนติบัณฑิตเพื่อเพิ่มเติมความรู้ของตนเอง

### 3. การอบรมวิชาว่าความโดยสภานายความ

วิชาชีพทนายความนั้นมีหลักฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในพระอัยการลักษณะรับฟ้อง มาตรา 20 ทนายความในยุคเริ่มแรกนี้มีหน้าที่เพียงอำนวยความสะดวกให้แก่ตัวความเท่านั้น มิได้ทำหน้าที่ในการถกพยานหรือซักค้านดังเช่นปัจจุบันแต่อย่างใด เพราะหน้าที่ถกหรือซักค้านพยานเป็นของศาล จนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีทนายความที่ทำหน้าที่ถกพยานหรือซักค้านพยานเหมือนเช่นทนายความในปัจจุบัน<sup>17</sup> จนกระทั่งปี ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ได้มีกฎหมายควบคุมทนายความขึ้นเป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 โดยมาตรา 127 บัญญัติศาลเป็นผู้ควบคุมมรรยาทของทนายความ และให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจออกกฎข้อบังคับต่าง ๆ เกี่ยวกับทนายความได้<sup>18</sup>

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงก่อตั้งเนติบัณฑิตยสภาขึ้น พร้อมกับได้ทรงตราพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2457 ขึ้นบังคับใช้เป็นครั้งแรก โดยมีพระราชประสงค์

<sup>17</sup> สุจริต ถาวรสุข. (2513). *ทนายความพิสดารว่าด้วยความสำคัญของทนายความ*. กรุงเทพฯ: ไทยสัมพันธ์, 203-206; สภานายความ. (2544). *จริยธรรมและมรรยาททนายความ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมรรยาททนายความ, 10.

<sup>18</sup> สภานายความ. (2544). *จริยธรรมและมรรยาททนายความ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมรรยาททนายความ, 14; พรชัย รัตมีแพทย์. (2537). *ทนายความยุคใหม่: ใครกำหนด, วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช*, 6(2), 80.

ให้การควบคุมคุณสมบัติและมรรยาทของทนายความเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาว่ามีผู้ไร้คุณสมบัติเข้ามาแอบแฝงหากินเป็นทนายความจำนวนมาก

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2457 มีหลักการประการสำคัญ ดังต่อไปนี้<sup>19</sup>

1) ทนายความถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ทนายความชั้นที่ 1 และทนายความชั้นที่ 2<sup>20</sup>  
ทนายความชั้นที่ 1 ได้แก่ ผู้สอบไล่วิชากฎหมายได้รับประกาศนียบัตรเป็น  
เนติบัณฑิต

ทนายความชั้นที่ 2 ได้แก่ ทนายความซึ่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ  
ให้สอบสวนคุณสมบัติ ความรู้ความชำนาญ แล้วเห็นว่าสมควรจะทำหน้าที่ทนายความได้

2) อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์มีอำนาจในการออกใบอนุญาตทนายความ และใบอนุญาตว่า  
ความนั้นมียอายุเพียง 1 ปี<sup>21</sup>

3) การควบคุมมรรยาททนายความให้เป็นอำนาจของอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ  
โดยมีอำนาจออกคำสั่งห้ามมิให้ทนายความว่าความในศาลยุติธรรมมีกำหนดไม่เกินกว่า 3 ปี หรือจะออก  
คำสั่งให้ลบชื่อออกจากทะเบียนก็ได้ เมื่อเห็นว่าทนายความประพฤติตนไม่เหมาะสม นอกจากนี้  
ยังบัญญัติให้มีคณะกรรมการของเนติบัณฑิตยสภาทำหน้าที่พิจารณาสอดส่องความประพฤติ  
ของทนายความ เพื่อทำความเห็นชี้ขาดลงไว้ในรายงานเสนอแก่อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ต่อไป  
(มาตรา 9)

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้มีการตราพระราชบัญญัติทนายความฉบับที่ 2 คือ  
พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2477 สำคัญแห่งพระราชบัญญัตินี้ คือ การเพิ่มเติมคุณสมบัติ  
ทนายความ โดยกำหนดให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์จากมหาวิทยาลัย สามารถ  
เป็นทนายความชั้นหนึ่งได้แม้จะยังมีได้เป็นเนติบัณฑิต (มาตรา 4) วิชาชีพทนายความนับแต่ปี  
พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ก็ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้มีความก้าวหน้าขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน  
มีสถาบันที่ทำหน้าที่ควบคุมและสอดส่องมรรยาทของทนายความ มีการกำหนดคุณสมบัติ  
ของทนายความอย่างเป็นมาตรฐานในแนวทางที่ชัดเจน เพื่อป้องกันความประพฤติอันไม่เหมาะสม  
ในประการที่จะนำมาซึ่งความเสียหายแก่วิชาชีพ และเพื่อให้เกิดการยอมรับให้วิชาชีพทนายความ  
เป็นกลไกของกระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรม เป็นที่พึงให้แก่ประชาชนผู้มีความ<sup>22</sup>

<sup>19</sup> โปรตุเกส ร.ต. สุวุฒิ สุกิจจากร. (2557). ประพฤติผิดมรรยาททนายความ, *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 2(2), 46.

<sup>20</sup> สภาทนายความ. (2544). *จริยธรรมและมรรยาททนายความ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมรรยาททนายความ, 15.

<sup>21</sup> สมัคร เขาวภาพันธ์. (2540). *รายงานวิจัยเรื่องการปฏิรูประบบงานของสภาทนายความ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัย  
การยุติธรรม, 6.

<sup>22</sup> สภาทนายความ. (2544). *จริยธรรมและมรรยาททนายความ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมรรยาททนายความ, 15.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 พระราชบัญญัติหนายความ พ.ศ. 2508 มีผลใช้บังคับ หน้าที่ในการออกใบอนุญาตว่าความถูกโอนจากอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์มาให้เนติบัณฑิตยสภา ซึ่งเนติบัณฑิตยสภาในขณะนั้นมีสำนักอบรมศึกษากฎหมายทำหน้าที่ส่งเสริมการศึกษานิติศาสตร์และความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพกฎหมายอยู่แล้ว จึงเป็นทั้งผู้ออกใบอนุญาต ผู้ควบคุมระเบียบ และมรรยาทหนายความ การควบคุมหนายความของเนติบัณฑิตยสภาในระยะแรกมุ่งดำเนินการตามแบบเนติบัณฑิตยสภาของอังกฤษ กล่าวคือ ผู้ที่จะขอจดทะเบียนเป็นหนายความชั้นหนึ่งซึ่งว่าความได้ทั่วราชอาณาจักร จะต้องผ่านการสอบเป็นเนติบัณฑิตที่สำนักอบรมฯ เสียก่อน ส่วนผู้ที่เรียนจบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย แต่ไม่สำเร็จเป็นเนติบัณฑิต เป็นได้เพียงหนายความชั้นสอง ซึ่งว่าความได้เฉพาะต่างจังหวัดที่ได้รับใบอนุญาตหรือใน 10 จังหวัดตามที่ผ่อนผันในใบอนุญาตเท่านั้น เท่ากับว่าผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเป็นได้เพียงหนายความชั้นที่ 2 เท่านั้น หนายความจึงมองว่าข้อกำหนดของเนติบัณฑิตยสภาได้ลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของผู้ที่สำเร็จปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย เป็นการถูกรัฐวิญญาของผู้ที่จบมหาวิทยาลัย ทั้งยังเป็นการให้อำนาจแก่องค์กรอื่นที่มีใช้หนายความด้วยกันเองในการเข้ามาปกครองให้คนให้โทษแก่หนายความ โดยหนายความมิได้มีสิทธิไปเข้าร่วมด้วยเลย ด้วยเหตุนี้เอง จึงเกิดการเคลื่อนไหวและเกิดกระแสต่อต้านอย่างกว้างขวางจากผู้จบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย จนมีการแก้ไขพระราชบัญญัติหนายความ พ.ศ. 2508 ในอีก 5 ปีถัดมา ให้ผู้ที่สำเร็จปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเป็นหนายความชั้นหนึ่ง ว่าความได้ทั่วราชอาณาจักร ส่วนหนายความชั้นสองนั้นยังคงมีอยู่เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มิคุณสมบัติจะเป็นหนายความแต่ยังไม่สำเร็จปริญญาตรีทางกฎหมายสามารถเป็นหนายความว่าความในจังหวัดที่จดทะเบียนได้<sup>23</sup> ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ผู้ที่เป็นนิติศาสตรบัณฑิตจึงเป็นหนายความชั้นหนึ่ง สามารถว่าความได้ทั่วราชอาณาจักรมาจนกระทั่งบัดนี้

ส่วนสภาพหนายความนั้น เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 มีวัตถุประสงค์ที่จะรวมกลุ่มหนายความให้แน่นแฟ้น ทั้งนี้เพื่อให้การแสดงบทบาท การเคลื่อนไหว และการรวมพลังของบรรดาหนายความเป็นเอกภาพมากขึ้น โดยในยุคก่อตั้งนี้ใช้ชื่อว่า “สมาคมหนายความ” ต่อมา มีการเรียกร้องจากหนายความจนนำมาซึ่งข้อยุติว่า หนายความจะต้องเป็นผู้ควบคุมผู้ประกอบการหนายความด้วยกันเองดังเช่นที่เป็นอยู่ในนานาอารยประเทศ เช่นเดียวกับแพทย์ หลังจากนั้น ได้มีความพยายามจะเสนอร่างกฎหมายเพื่อก่อตั้งสภาพหนายความหลายครั้งหลายหน แต่ก็มีเหตุให้ไม่อาจสำเร็จลงได้ จนกระทั่งในรัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติหนายความเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งมีการประกาศใช้พระ ราชบัญญัติหนายความ พ.ศ. 2508 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา องค์กรผู้ควบคุมมรรยาทหนายความจึงได้เปลี่ยนจากเนติบัณฑิตยสภามาเป็นสภาพหนายความ รวมระยะเวลาในการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบของการควบคุมตนเองของหนายความเป็นเวลาถึง 15 ปี 11 เดือน<sup>24</sup>

<sup>23</sup> สภาพหนายความ. (2544). *จริยธรรมและมรรยาทหนายความ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมรรยาทหนายความ, 16-17.

<sup>24</sup> หนายความ. (2522). *วันพี 2522*. วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 96-100.

ผู้ที่ประสงค์จะประกอบวิชาชีพทนายความ ว่าความในศาล หรือแต่งฟ้อง คำให้การ ฟ้องอุทธรณ์ แก้อุทธรณ์ ฟ้องฎีกา แก่ฎีกา แต่งคำร้องหรือคำแถลงอันเกี่ยวกับการพิจารณาคดีให้แก่ ผู้บุคคลอื่น จะต้องจดทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นทนายความ (มาตรา 33 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528) โดยผู้ขอจดทะเบียนและรับใบอนุญาตจะต้องมีคุณสมบัติตามที่ปรากฏในมาตรา 35 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528 ในกรณีนี้ สภาทนายความจึงได้จัดตั้งสำนักฝึกอบรมวิชา ว่าความแห่งสภาทนายความขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมมรรยาททนายความ และการประกอบ วิชาชีพทนายความ (ข้อ 4 ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการฝึกอบรมวิชาว่าความ พ.ศ. 2529) ในลักษณะเดียวกับที่เนติบัณฑิตยสภาจัดตั้งสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ผู้ที่ยื่น คำขอจดทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นทนายความจะต้องผ่านการฝึกอบรมมรรยาททนายความ หลักปฏิบัติเบื้องต้นในการว่าความ และการประกอบวิชาชีพทางกฎหมายแล้ว (มาตรา 38 วรรคแรก พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2528)

ใน 1 ปี สำนักฝึกอบรมวิชาว่าความฯ จะต้องจัดอบรมวิชาว่าความไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง หลักสูตร การฝึกอบรมวิชาว่าความแบ่งเป็น 2 ภาค ได้แก่ ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในภาคทฤษฎี จะต้องมีการฝึกอบรมไม่น้อยกว่า 90 ชั่วโมง ในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ มรรยาทและจริยธรรมทนายความ วิธีดำเนินกระบวนการพิจารณาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีดำเนินกระบวนการพิจารณาตามกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา วิธีกระบวนการพิจารณาตามกฎหมายอื่น และหลักการให้คำปรึกษากฎหมาย ส่วนในภาคปฏิบัติ ให้ฝึกอบรมเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน โดยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมฝึกหัดงาน ที่สำนักฝึกอบรมหรือที่สำนักงานทนายความก็ได้ (ข้อ 12 และข้อ 13 ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วย การฝึกอบรมวิชาว่าความ พ.ศ. 2529)

#### 4. ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัย และการศึกษากฎหมาย โดยสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

จากที่ได้ทบทวนสาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัย และการศึกษา กฎหมายโดยสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาแล้ว ทำให้เห็นสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

##### 4.1 ปัญหาการขาดนโยบายที่ชัดเจนในการสร้างนักกฎหมาย

เมื่อครั้งแรกตั้งโรงเรียนกฎหมายนั้น รัฐมีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการสร้างนักกฎหมายตาม ระบบกฎหมายและการศาลแบบสากลนิยม ที่มีความรู้ความสามารถและรอบรู้เพื่อทำหน้าที่ร่างกฎหมาย ใหม่ ๆ ตามมาตรฐานของประเทศตะวันตก และเมื่อมีประมวลกฎหมายที่ทันสมัยแล้ว ก็จำเป็นต้องมีผู้ใช้

กฎหมายที่มีประสิทธิภาพด้วย และเมื่อรัฐบาลของประเทศตะวันตกยอมรับและพอใจการมีประมวลกฎหมายของไทย ก็อาจยกเลิกศาลกงสุลและขจัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตออกไปได้<sup>25</sup>

หลังจากนั้นเป็นต้นมา ไม่ว่าโรงเรียนกฎหมายจะอยู่ในความดูแลของสภานิติบัณฑิต สภานิติศึกษา จนย้ายไปอยู่ในมหาวิทยาลัยเป็นคณะนิติศาสตร์แล้วก็ตาม และจนกระทั่งปัจจุบัน ที่มีการเรียนการสอนนิติศาสตร์กันทั้งในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน รัฐก็ไม่เคยมีการมีนโยบายหรือตั้งเป้าหมายในการจัดการศึกษากฎหมายหรือจัดระเบียบการบริหารงานยุติธรรมแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็ในแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2551 ถึง 2555 หรือในแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี ที่อยู่ในระหว่างการจัดทำ ก็ได้มีการกล่าวถึงเรื่องการพัฒนาการศึกษาวิชากฎหมายแต่อย่างใด ในที่สุด การจัดการศึกษาจึงเป็นเพียงการทำให้นิติศาสตร์บัณฑิต มีอาชีพ มีเงินเดือน และมีหลักประกันต่าง ๆ ในชีวิตเท่านั้น แต่บัณฑิตเหล่านั้นกลับไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาสังคม หรือช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองไปในทิศทางที่ต้องการแต่อย่างใด

#### 4.2 ปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่บกพร่องอันเป็นเหตุให้นักกฎหมายขาดคุณภาพ

นักกฎหมายไทยถูกวิพากษ์วิจารณ์มากว่าเป็นคนคับแคบ คิดถึงแต่ตัวบทกฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกาเป็นจุด ๆ จนมองไม่เห็นเหตุผลของเรื่องในเค้าโครงของข้อความแวดล้อมที่กว้างใหญ่<sup>26</sup> ดังจะเห็นได้จากคดีข่าวนึ่ง (คำพิพากษาฎีกาที่ 3046/2537) ซึ่งศาลพิพากษาว่าโจทก์ไม่มีหลักฐานลงลายมือชื่อฝ่ายต้องรับผิด ไม่มีการชำระหนี้บางส่วน หรือการวางมัดจำใด ๆ โจทก์จึงไม่อาจนำคดีมาฟ้องร้องบังคับกันได้ ทั้ง ๆ ที่โจทก์ได้เปิดเลตเตอร์เครดิตมายังธนาคารกรุงเทพ จำกัด เพื่อชำระเงินค่าข่าวนึ่งให้แก่จำเลยแล้ว หรือในคดีอากง<sup>27</sup> ที่ศาลไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวจนอาจเสียชีวิตในเรือนจำ ทั้ง ๆ ที่โดยหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ผู้ที่ยังมิได้ถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด ย่อมถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จึงยึดถือกันว่าโดยหลักต้องปล่อย จะขังได้ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นต้องเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐเท่านั้น หรือในคดีอุ้มหนายนายสมชาย<sup>28</sup> ที่ศาลวินิจฉัยว่าเอกสารฉบับที่โจทก์เสนอต่อศาลมีใช้ต้นฉบับเอกสาร แต่เป็นสำเนาเอกสารที่ถ่ายเอกสารมาโดยไม่มีเจ้าหน้าที่ของบริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) ลงนามรับรองว่าถูกต้อง ประกอบกับโจทก์มิได้นำเจ้าหน้าที่ของบริษัทดังกล่าวและพลตำรวจโท บ. ผู้ได้รับเอกสารจากบริษัทดังกล่าวมาเป็นพยานเบิกความยืนยันความถูกต้องของเอกสารและข้อมูลตามเอกสารแต่อย่างใด พยานเอกสารของโจทก์ฉบับนี้จึงมีข้อพิรุธบกพร่อง เป็นพยานเอกสารที่ไม่ถูกต้องสมบูรณ์ตามป.วิ.อาญา มาตรา 238 วรรคแรก กรณีย่อมไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ คำพิพากษาในประเด็นนี้

<sup>25</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งนิติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 59.

<sup>26</sup> โปรตดู ปรีดี เกษมทรัพย์. (2552). *หลักวิชาซีพกฎหมายในภาคพื้นยุโรป. รวมคำบรรยายหลักวิชาซีพนักกฎหมาย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 113.

<sup>27</sup> คำพิพากษาศาลอาญา ในคดีหมายเลขแดงที่ อ. 4726/2554

<sup>28</sup> คำพิพากษาฎีกาที่ 10915/2558.

ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าศาลยึดถือลายลักษณ์อักษรในตัวบทกฎหมายโดยปราศจากความเข้าใจในหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า การค้นหาความจริงมีความสำคัญมากกว่าหลักตัดพยานต่าง ๆ ที่เป็นเพียงเรื่องในทางแบบพิธีเท่านั้น พยานเอกสารแม้ไม่มีการรับรองสำเนาถูกต้อง ศาลก็สามารถรับฟังได้ เพียงแต่อาจมีน้ำหนักน้อยเท่านั้น

บางครั้ง ศาลยังตีความกฎหมายไปจนเกินเจตนารมณ์ของกฎหมาย เช่นในคดีหมิ่นในหลวงรัชกาลที่ 4 (คำพิพากษาฎีกาที่ 6347/2556) ที่ศาลตีความคำว่า “พระมหากษัตริย์” ว่า กินความไปถึงพระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตไปแล้วด้วย การตีความในลักษณะเช่นนี้นอกจากจะขัดกับเจตนารมณ์ของกฎหมายแล้ว ยังมีผลไปขัดกับหลักประกันในกฎหมายอาญาที่ว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษโดยปราศจากกฎหมาย” อีกทั้ง ยังจะไปเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาวิชาประวัติศาสตร์ไทยด้วย<sup>29</sup>

#### 4.3 ปัญหาการไม่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย

การศึกษากฎหมายระดับปริญญาตรีในคณะนิติศาสตร์ในประเทศไทยเน้นไปที่การศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายในเชิงทฤษฎี ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษากฎหมายสามารถปรับใช้กฎหมายให้เข้ากับข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยนักศึกษาจะได้ศึกษาคำพิพากษาฎีกาต่าง ๆ เพียงในฐานะที่เป็นตัวอย่างของการปรับใช้กฎหมาย และศึกษาความเห็นทางฝ่ายตำราที่วิพากษ์วิจารณ์ตัวบทกฎหมายและคำพิพากษาของศาลฎีกา แต่นักศึกษาระดับปริญญาตรีจะมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติงานทางกฎหมายน้อยมากนั้น ซึ่งก็น่าจะมีสาเหตุมาจากเหตุผล 2 ประการ

หนึ่ง ระยะเวลาของการศึกษากฎหมายในระดับปริญญาตรีมีอยู่เพียงแค่ 4 ปีเท่านั้น และในปีการศึกษาแรก มหาวิทยาลัยหลายแห่งก็จัดให้นักศึกษาเรียนวิชาพื้นฐานเพื่อปรับความรู้ของนักศึกษา ทำให้ระยะเวลาในการเรียนกฎหมายจริง ๆ เหลืออยู่เพียงแค่ 3 ปี หรือ 6 ภาคการศึกษาเท่านั้น เวลาส่วนใหญ่ใน 3 ปีนั้น ก็จะหมดไปกับการเรียนวิชาแกน อันได้แก่ รัฐธรรมนูญ และวิชาตามประมวลกฎหมายทั้ง 5 ฉบับ ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม โดยเฉพาะในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีถึง 6 บรรพ 1755 มาตรา อีกทั้งในปัจจุบันฝ่ายนิติบัญญัติยังได้ออกกฎหมายพิเศษต่าง ๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วน ซึ่งแม้มหาวิทยาลัยจะได้จัดให้นักศึกษาได้ศึกษากฎหมายพิเศษเหล่านี้ในรูปแบบของวิชาเลือกหรือวิชาเลือกเสรีแล้ว ก็ยังหาได้ครอบคลุมกฎหมายพิเศษต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ครบถ้วนไม่ เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ การที่มหาวิทยาลัยจะจัดให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานจริงจนเกิดความชำนาญในช่วงระยะเวลา 4 ปีดังกล่าวจึงแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย

<sup>29</sup> โปรตตุ ชัชพล ไชยพร. ขอบเขตของคำว่า “พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” ในประมวลกฎหมายอาญา. จาก: <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1901> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559.

สอง มหาวิทยาลัยตั้งแต่ครั้งแรกเริ่มเดิมที ตั้งขึ้นมาเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่มีลักษณะเป็นศาสตร์ มีทฤษฎีที่ทั้งสนับสนุนและคัดค้าน มีวิธีการศึกษาเฉพาะตัวของแต่ละศาสตร์ มหาวิทยาลัยจึงมีใช้สถานที่ที่จะจัดให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติงานในลักษณะเดียวกันกับโรงเรียนเทคนิคหรือโรงเรียนช่างฝีมือ มิเช่นนั้นแล้ว มหาวิทยาลัยก็คงจะสูญเสียตัวตนของตนเองไป

ด้วยเหตุผลสองประการนี้เอง จึงมีความจำเป็นต้องจัดให้มีหลักสูตรการศึกษากฎหมายเพิ่มเติม ภายหลังปริญญาตรี หลักสูตรดังกล่าวก็ควรจะเน้นการฝึกปฏิบัติงานทางกฎหมายเพิ่มเติมให้แก่นักศึกษา โดยจะมืองค์กรอื่นที่มีชื่อมหาวิทยาลัย เข้ามาจัดหลักสูตรและประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานนั้น ซึ่งโดยมากก็มักจะเป็นองค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกับศาล ทั้งนี้เพราะศาลหรือผู้พิพากษาเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้กฎหมายในเชิงปฏิบัติมากกว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตาม การศึกษาอบรมกฎหมายของสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา หาได้เป็นไปตามที่ได้กล่าวไว้ สำนักศึกษาอบรมฯ กลับจัดการเรียนการสอนไปลักษณะที่เน้นการบรรยายเพียงเพื่อให้ให้นักศึกษาผ่านการสอบข้อเขียน โดยเนื้อหาของการเรียนการสอนก็เป็นเนื้อหาเดียวกันกับที่นักศึกษาได้ศึกษาไปแล้วในมหาวิทยาลัยเกือบทั้งหมด เพียงแต่เปลี่ยนวิธีการศึกษาจากเดิมที่ยึดตัวบทกฎหมาย มายึดคำพิพากษาของศาลฎีกาเป็นหลักในการศึกษาแทน โดยไม่ได้เพิ่มเติมการฝึกปฏิบัติงานให้แก่นักศึกษาแต่อย่างใด การศึกษากฎหมายในลักษณะที่ยึดเอาคำพิพากษาของศาลฎีกาเป็นหลักนี้ ชัดแย้งกับนิติวิธีของประเทศไทยที่ใช้ระบบกฎหมาย civil law อย่างชัดเจน นอกจากนี้ นักศึกษาก็มิได้ถูกฝึกฝนให้มีความชำนาญเพิ่มเติมในทางปฏิบัติแต่อย่างใด

## แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมาย

ในหัวข้อนี้ จะได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมาย ปรากฏรายละเอียดดังนี้

### 1. การศึกษากฎหมาย

ในหัวข้อการศึกษากฎหมายนี้ จะได้กล่าวถึงเรื่องการศึกษากฎหมายในฐานะที่เป็นศาสตร์ และเรื่องการจัดการศึกษากฎหมายระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัย ดังนี้

#### 1.1 การศึกษากฎหมายในฐานะที่เป็นศาสตร์

การศึกษากฎหมายหรือ *นิติศาสตร์* เป็นวิชาที่มีกฎหมายเป็นวัตถุของการศึกษา โดยผู้ศึกษาจะต้องศึกษาในลักษณะที่เป็น *ศาสตร์* ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้<sup>30</sup>

---

<sup>30</sup> ปรีดี เกษมทรัพย์. (2550). *นิติปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 23-24, 39; สมยศ เชื้อไทย. (2557). *นิติปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 27-28.

1) ศาสตร์เป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม มักจะได้อาจการนำความรู้เฉพาะเรื่องต่าง ๆ ที่ผ่านการสังเกตจดจำสั่งสม มาจัดสานเข้าด้วยกันอย่างเชื่อมโยงสอดคล้อง เป็นระบบเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน จนความรู้เหล่านี้มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็น “หลักทั่วไป” หลังจากนั้น ก็จะมีการนำความรู้ที่เป็นนามธรรมที่คล้ายคลึงกันหรือเกี่ยวข้องกัน มาจัดสานให้เป็นระบบยิ่งขึ้น ก็จะได้ความรู้ที่เป็นลักษณะทั่วไป เป็นนามธรรมยิ่งขึ้นอีก เรียกว่า “หลักการ” ความรู้ที่เป็นหลักทั่วไปหรือหลักการเหล่านี้ เป็นความรู้ที่ไม่จำกัดเฉพาะอยู่กับปรากฏการณ์เฉพาะเรื่องที่สัมผัสมาแล้ว แต่จะเป็นหลักที่ใช้โยงไปถึงส่วนที่ยังไม่มีหรือไม่มีประสบการณ์ได้ด้วย หากว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอยู่

2) ศาสตร์เป็นความรู้ที่มีลักษณะเป็นระบบระเบียบ กล่าวคือ เป็นความรู้ที่สอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้งกัน แยกแยะออกได้เป็นหมวดหมู่ จากข้อย่อยสู่ข้อใหญ่ หรือจากข้อใหญ่สู่ข้อย่อย มีลำดับก่อนหลัง เป็นต้น

3) ศาสตร์เป็นความรู้ที่มีเหตุผล กล่าวคือ มีความสัมพันธ์แบบเหตุและผลตามความคิดของมนุษย์ สามารถเข้าใจได้ด้วยสติปัญญา ไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกหรืออำเภอใจ

4) ศาสตร์เป็นความรู้ที่มีวิธีการศึกษาแน่นอน กล่าวคือ ในการแสวงหาความรู้นั้นจะต้องมีวิธีการศึกษาค้นคว้าซึ่งอาจจะเป็นการแยกแยะ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เปรียบเทียบ ศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ศึกษาด้วยการทดลองพิสูจน์ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่าการศึกษาที่มีความแน่นอน และผลการศึกษาที่มีความน่าเชื่อถือ

การศึกษากฎหมายเป็นศาสตร์ เพราะปรมาจารย์นักกฎหมายได้ประมวลเอาความรู้ระดับเบื้องต้น รวมถึงประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อคนหนึ่งทำร้ายอีกคนหนึ่ง คนแรกก็ต้องถูกลงโทษ เป็นต้น มาวิเคราะห์ให้เป็นระบบที่สอดคล้องกัน จนมีลักษณะทั่วไป กล่าวคือ ความผิดอาญาฐานทำร้ายร่างกาย ซึ่งใช้ได้กับทุกเหตุการณ์ เกิดข้อความคิดทั่วไปว่า ผู้ใดทำให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจของผู้อื่นโดยเจตนา ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกาย และในการวินิจฉัยความผิดอาญาก็ต้องกระทำตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา เรียงลำดับจากโครงสร้างข้อแรกไปจนถึงข้อสุดท้ายจะวินิจฉัยกลับไปสลับมาไม่ได้ มิเช่นนั้นผลลัพธ์จะไม่ถูกต้อง

## 1.2 การจัดการศึกษากฎหมายระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัย

ปัจจุบันการศึกษากฎหมายในประเทศต่าง ๆ ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะวิชากฎหมายมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสังคมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสตร์กฎหมายนั้นมีปรากฏขึ้นมายาวนานตั้งแต่สมัยกรีกโรมัน ในคริสต์ศตวรรษที่ 9 มหาวิทยาลัยซาเลโน (Salerno) มหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก ตั้งอยู่ในประเทศอิตาลี ได้นำวิชานิติศาสตร์มาสอนในวิชาความรู้พื้นฐานเป็นครั้งแรก<sup>31</sup>

<sup>31</sup> จาก:[http://www.baanjomyut.com/library\\_2/extension-3/the\\_first\\_university\\_in\\_the\\_world/index.html](http://www.baanjomyut.com/library_2/extension-3/the_first_university_in_the_world/index.html)  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

ถือเป็นต้นกำเนิดของการนำวิชากฎหมายเข้าเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัย ต่อมาได้มีการสอนกฎหมายตามแบบอย่างคำสอน Jurisprudence ของ John Austin ซึ่งแพร่หลายในอังกฤษและฝรั่งเศส<sup>32</sup> ทำให้หลายประเทศรวมทั้งสยามในขณะนั้นได้นำกฎหมายตามแบบอย่างคำสอน Jurisprudence มาเป็นต้นแบบในการปฏิรูประบบกฎหมาย

(ก) การศึกษากฎหมายระดับปริญญาตรีแบบปริญญาใบแรก

การจัดการศึกษากฎหมายแบบปริญญาใบแรก เปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสามารถเข้าศึกษากฎหมายระดับปริญญาตรีแบบปริญญาใบแรกได้ ประเทศที่ให้มีการจัดการศึกษากฎหมายแบบปริญญาใบแรกได้แก่ ฝรั่งเศส สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เกาหลีใต้ และไทย เป็นต้น การจัดหลักสูตรการศึกษาวินิจฉัยคดีมี 2 ลักษณะ คือ 1. การจัดหลักสูตรโดยการแยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน 2. การจัดหลักสูตรโดยการไม่แยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน ระยะเวลาศึกษาทั้งสิ้น 5 ปี<sup>33</sup>

1. การจัดหลักสูตรโดยการแยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 ศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไป 1 ปี

- ส่วนที่ 2 ศึกษาความรู้ทางทฤษฎีกฎหมายทั่วไปในมหาวิทยาลัย 2 ปี ประกอบด้วย วิชาแกน (core course) ทางนิติศาสตร์ วิชาการใช้และการตีความกฎหมาย นิติปรัชญา กฎหมายเบื้องต้น กฎหมายรัฐธรรมนูญ และสถาบันการเมือง กฎหมายหมายแพ่ง: ทั่วไป กฎหมายอาญา: หลักทั่วไป กฎหมายหุ้นส่วนและบริษัท กฎหมายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- ส่วนที่ 3 ศึกษาความรู้ทางทฤษฎีกฎหมายเฉพาะด้าน 1 ปี

- ส่วนที่ 4 ศึกษากฎหมายภาคปฏิบัตินอกมหาวิทยาลัย 1 ปี โดยนักศึกษากฎหมายต้องฝึกปฏิบัติกับผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย

การจัดหลักสูตรโดยการแยกสาขาวิชาเฉพาะด้านนั้น ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องผ่านการศึกษาทังภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จึงจะถือว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีทางด้านกฎหมาย

<sup>32</sup> Jurisprudence ในฝรั่งเศสมีความหมายแตกต่างจาก Jurisprudence ในอังกฤษอยู่เล็กน้อย กล่าวคือ Jurisprudence ในฝรั่งเศสหมายถึง คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาที่ถูกเรียกมาเพื่อตีความบทบัญญัติของกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เพิ่งมีผลใช้บังคับ หรือเพื่อวินิจฉัยคดีที่มีประเด็นปัญหาใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นในอดีต

<sup>33</sup> พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *สรุปผลการวิจัยเรื่องการศึกษานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัย (Professional Education)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 169, 174-176.

## 2. การจัดหลักสูตรโดยการไม่แยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 การศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไป 1 ปี
- ส่วนที่ 2 การศึกษาความรู้ทางทฤษฎีกฎหมายทั่วไปในมหาวิทยาลัย 3 ปี
- ส่วนที่ 3 ศึกษากฎหมายภาคปฏิบัตินอกมหาวิทยาลัย 1 ปี

จะเห็นว่า การจัดหลักสูตรโดยการไม่แยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน แตกต่างจากการจัดหลักสูตรโดยการแยกสาขาวิชาเฉพาะด้านเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ ในส่วนที่ 2 ของการจัดหลักสูตรโดยการไม่แยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน เพิ่มระยะเวลาการศึกษาจาก 2 ปี เป็น 3 ปี โดยรวมการจัดหลักสูตรโดยการแยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน ส่วนที่ 3 การศึกษาความรู้ทางทฤษฎีกฎหมายเฉพาะด้าน เข้ามาในส่วนที่ 2 และกำหนดให้มีการศึกษาความรู้ทางทฤษฎีกฎหมายทั่วไปในมหาวิทยาลัย การจัดหลักสูตรโดยการไม่แยกสาขาวิชาเฉพาะด้านนั้น ศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไป วิชาพื้นฐานทางนิติศาสตร์ หลักกฎหมายสำคัญ ให้นักศึกษามีโอกาสเลือกศึกษาวิชาเสริมทักษะ และสาขาวิชาใหม่ ๆ มากขึ้น

### (ข) การศึกษากฎหมายระดับปริญญาตรีแบบปริญญาใบสอง

ในรูปแบบการศึกษากฎหมายแบบปริญญาใบที่สอง มีหลักเกณฑ์ในการรับผู้เข้าศึกษาว่าต้องมีคุณสมบัติจบการศึกษาระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาอื่น ๆ มาก่อน โดยมีต้นแบบจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลกที่ใช้ระบบการศึกษากฎหมายแบบปริญญาใบที่สอง ได้แก่ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เยล เวอร์จิเนีย เป็นต้น ต่อมามหาวิทยาลัยในประเทศต่าง ๆ ได้มีการเคลื่อนไหวปฏิรูปจากการศึกษากฎหมายแบบปริญญาใบแรก ให้เป็นการศึกษากฎหมายแบบปริญญาใบที่สอง เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ เป็นต้น เนื่องจากสังคมต้องการนักกฎหมายที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ประกอบกับกลุ่มวิชาชีพกฎหมายผลักดันให้นักกฎหมายมีบทบาทนำทางสังคม ซึ่งการศึกษากฎหมายระดับปริญญาใบแรกนั้นไม่สามารถตอบสนองต่อสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ จึงต้องมีการพัฒนาให้ผู้เรียนกฎหมายนั้นมีระดับประสบการณ์และวุฒิภาวะในระดับหนึ่งเสียก่อน<sup>34</sup> โดยการจัดหลักสูตรการศึกษานั้นจะเหมือนการศึกษากฎหมายระดับปริญญาใบแรก

### (ค) การศึกษากฎหมายในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก

การศึกษากฎหมายในระดับระดับปริญญาโท (LL.M.) เป็นการศึกษาในทางทฤษฎีในระดับกลางสำหรับผู้ที่ต้องการเพิ่มพูนความรู้เฉพาะทางโดยอาศัยการค้นคว้าวิจัย ผู้ที่มีคุณสมบัติจะศึกษาระดับนี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่สำเร็จปริญญาตรีทางกฎหมาย (LL.B.) หรือปริญญาวิชาชีพกฎหมาย (J.D.) หรือปริญญาตรีทางด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง ในบางประเทศ ปริญญาโททางกฎหมายเป็นปริญญาทางวิชาชีพขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ที่ต้องการจะประกอบวิชาชีพกฎหมาย หลักสูตรปริญญาโททางด้าน

<sup>34</sup> พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *สรุปผลการวิจัยเรื่องการศึกษานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัย (Professional Education)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 169, 176-178.

กฎหมายมีอยู่หลากหลายมากในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในแต่ละประเทศ และแทบจะในทุกสาขาของกฎหมาย เช่น กฎหมายภาษี กฎหมายล้มละลาย กฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายยุโรป เป็นต้น<sup>35</sup>

ส่วนการศึกษากฎหมายในระดับปริญญาเอก (LL.D.) เป็นการศึกษากฎหมายในทางทฤษฎีระดับสูง ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีให้ปริญญาเอกทางด้านกฎหมายที่เรียกว่า Dr.iur. ซึ่งแปลตรงตัวว่า ด็อกเตอร์แห่งกฎหมาย (Doktor des Rechts) เป็นการศึกษาวิจัยปัญหากฎหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วยตนเองเป็นระยะเวลาประมาณ 4 ปี นอกจากนั้น ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนียังรู้จักรูปแบบของวุฒิการศึกษาที่สูงกว่าระดับปริญญาเอก ซึ่งเป็นวุฒิการศึกษาที่มอบให้ผู้ที่ยื่นวิทยานิพนธ์เล่มที่ 2 (Second dissertation/Habilitation) และถือว่าเป็นวุฒิที่เป็นเงื่อนไขของการเป็นอาจารย์สอนหนังสือในมหาวิทยาลัย<sup>36</sup>

### 1.3 การจัดการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย

แม้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ จะผลิตนิติศาสตร์บัณฑิตออกมาสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก แต่หากบัณฑิตเหล่านี้ประสงค์จะเข้าสู่วิชาชีพทางกฎหมาย เช่น ผู้พิพากษา อัยการ หรือทนายความ เขาก็จะต้องสอบให้ผ่านข้อสอบขององค์กรวิชาชีพต่าง ๆ เหล่านี้ ด้วยเหตุนี้เอง องค์กรวิชาชีพต่าง ๆ จึงมักจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติม บ้างก็ภาคทฤษฎี บ้างก็ภาคปฏิบัติ หรือทั้งสองลักษณะ ทั้งนี้เพื่อให้บัณฑิตที่ต้องการสอบให้ผ่านข้อสอบขององค์กรวิชาชีพ

## 2. องค์กรวิชาชีพ

ในหัวข้อนี้ จะได้กล่าวถึงความหมายของวิชาชีพ และความจำเป็นในการมีองค์กรวิชาชีพปรากฏรายละเอียดดังนี้

### 2.1 ความหมายของวิชาชีพ

คำว่า “วิชาชีพ” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า profession มีความหมายในทางศาสนาว่าการประกาศตนว่ามีศรัทธาในศาสนา หรือการประกาศปฏิญาณอุทิศตน ทั้งนี้ตามธรรมเนียมที่รับกันในยุโรปว่า พระสงฆ์ในศาสนาคริสต์เป็นคณะบุคคลผู้อุทิศตน จึงถือเป็นวิชาชีพแรกของโลก คำว่า “วิชาชีพ” จึงมิได้หมายถึง อาชีพ ในแง่ การทำมาหากิน แต่มีความหมายในแง่ที่ว่า เป็น งานที่คนอุทิศตนไปตลอดชีวิต ต้องผ่านการศึกษอบรมเป็นเวลาหลายปี เป็นอาชีพที่มีลักษณะเป็นความรู้ชั้นสูง มีขนบธรรมเนียมและจรรยาบรรณของหมู่คณะโดยเฉพาะ และมีหมู่คณะวิชาชีพคอยสอดส่องดูแลมวลสมาชิกของเขาให้อยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมของวิชาชีพนั้น ๆ<sup>37</sup>

<sup>35</sup> จาก: [http://en.wikipedia.org/wiki/Master\\_of\\_Laws](http://en.wikipedia.org/wiki/Master_of_Laws) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>36</sup> จาก: [http://en.wikipedia.org/wiki/Legum\\_Doctor](http://en.wikipedia.org/wiki/Legum_Doctor) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>37</sup> ปรีดี เกษมทรัพย์. (2557). หลักวิชาชีพนักกฎหมายในภาคพื้นยุโรป. *รวมคำบรรยายหลักวิชาชีพนักกฎหมาย*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 113, 115.

กฎหมายก็ถือเป็นวิชาชีพหนึ่งเพราะมี “ลักษณะเฉพาะ” หากจะเทียบเคียง ก็คงเทียบได้กับ แพทย์ศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ เภสัชศาสตร์ หรือวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้งแพทย์ พยาบาล เภสัชกร วิศวกร ต่างมีลักษณะพิเศษเฉพาะที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญเฉพาะทางที่มีความซับซ้อน สมาชิกวิชาชีพจะต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบทางจริยธรรม มีสิทธิที่จะถูกควบคุมดูแลกันเองในวิชาชีพนั้น สามารถตรวจสอบโดยผู้รับบริการและสังคมได้<sup>38</sup> โดย Gruen และคณะ ได้สรุปว่าอาชีพที่จัดเป็นวิชาชีพมีลักษณะ 4 ประการ คือ<sup>39</sup>

1. มีความเป็นเอกเทศในการใช้ความรู้ที่เป็นวิชาเฉพาะทางของตนเอง
2. มีเสรีภาพในการทำวิชาชีพ และมีการควบคุมกันเองในหมู่สมาชิก
3. เห็นแก่ประโยชน์ของผู้รับบริการและสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน
4. มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานให้ได้ตามมาตรฐาน และมีการพัฒนาด้านวิชาการ และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

## 2.2 ความจำเป็นในการมีองค์กรวิชาชีพ

ลักษณะของวิชาชีพที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การควบคุมวิชาชีพโดยมีกฎหมายรองรับอำนาจ ในการควบคุมการประกอบวิชาชีพ กรณีที่นายความ มีสภาพนายความตามพระราชบัญญัตินายความ พ.ศ. 2528 เป็นผู้ควบคุมวิชาชีพนายความ เป็นต้น<sup>40</sup> ซึ่งถือเป็นองค์กรวิชาชีพทางกฎหมายองค์กรหนึ่ง องค์กรวิชาชีพ<sup>41</sup> หมายถึง องค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามที่บัญญัติไว้ตามกฎหมายวิชาชีพ เพื่อทำหน้าที่ เป็นผู้กำกับดูแลมาตรฐานการทำงานและจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพประเภทต่าง ๆ ซึ่งหมายรวมถึง องค์กรที่จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มผู้ประกอบวิชาชีพต่าง ๆ นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ ตามกฎหมายด้วย ได้แก่ องค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและพัฒนากิจการปฏิบัติงาน ในวิชาชีพในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในรูปสมาคม ชมรม มูลนิธิและอื่น ๆ ซึ่งมีแนวคิดในการดำเนินงานร่วมกับ องค์กรวิชาชีพต่าง ๆ ได้แก่

1. การสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรวิชาชีพในการสร้างความเข้มแข็งขององค์กร เช่น การประชุมของชมรมฯ การประชุมร่วมกับ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือถ้าชมรมฯ มีแผนงาน/โครงการหรือกิจกรรมในการพัฒนาระบบหลักประกันสุขภาพ ก็สามารจัดทำแผนงาน/โครงการเข้ามาขอรับการพิจารณาสนับสนุนการดำเนินงานได้

<sup>38</sup> จาก: [http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=1950#\\_ftn1](http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=1950#_ftn1) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>39</sup> Gruen, Cruess & Kirksey. (2003). Professionalism in Surgery. *J AM CollSurg*, 197(4), 605-608  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>40</sup> จาก: <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=1950> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>41</sup> จาก: [http://www.nhso.go.th/FrontEnd/page-network\\_history\\_network.aspx](http://www.nhso.go.th/FrontEnd/page-network_history_network.aspx) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

2. ขยายเครือข่ายเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการดำเนินงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาคประชาชน ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันเกิดการประสานงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อประชาชน

3. พัฒนาศักยภาพของชมรมฯ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เช่น การจัดหลักสูตรอบรม/ศึกษาดูงานต่าง ๆ ในการที่จะพัฒนาระบบหลักประกันสุขภาพของประชาชน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นไป

## การศึกษากฎหมายและองค์วิชาชีพกฎหมายในต่างประเทศ

ในหัวข้อการศึกษากฎหมายและองค์วิชาชีพกฎหมายในต่างประเทศ จะได้ศึกษาถึงเรื่องดังกล่าวในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศอังกฤษ ดังนี้

### 1. ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

#### 1.1 นโยบายของรัฐในการสร้างนักกฎหมาย

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเห็นกันว่า นักกฎหมายมีหน้าที่ต้องเดินเคียงข้างไปกับกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและการเปลี่ยนแปลงที่ต้องอาศัยกฎหมาย นักกฎหมายเป็นผู้สร้างปทัสถานขึ้นทั้งในสังคมระดับชาติและระดับนานาชาติ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เป้าหมายของการสร้างนักกฎหมายในเยอรมนีเน้นหนักไปที่การสร้างผู้พิพากษา กล่าวคือ การเรียนการสอนเน้นหนักไปที่การวินิจฉัยปัญหาข้อพิพาท ส่วนการบัญญัติกฎหมายแทบไม่มีการพูดถึงเลย การเรียนการสอนกฎหมายให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยมีขอบเขตการศึกษาอยู่แค่เพียงกฎหมายในระดับประเทศเท่านั้น นักกฎหมายที่สำเร็จการศึกษาออกมาจะมีความรู้ความสามารถเหมือน ๆ กันทั้งหมด ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ (Specialist) มีอยู่น้อยมาก การเรียนการสอนเพื่อสร้างทนายความเป็นเรื่องที่มีความหมายรองลงไป การศึกษาวิชากฎหมายในยุคนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ การศึกษาในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นภาคทฤษฎี และการปฏิบัติงานทางกฎหมาย (Referendariat) โดยการศึกษาจะสิ้นสุดที่การสอบ State Examination<sup>42</sup>

ในช่วงปี ค.ศ. 1971-1991 ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเห็นกันว่า นักกฎหมายควรจะเป็นวิศวกรของสังคม นักกฎหมายจะต้องมีส่วนช่วยสร้างความเป็นรัฐสวัสดิการและสร้างประชาธิปไตย การศึกษากฎหมายจึงเน้นหนักไปที่ความสัมพันธ์ของกฎหมายกับสังคม โดยยังมีขอบเขตอยู่แค่เพียงกฎหมายในระดับประเทศเช่นเดิม กฎหมายระหว่างประเทศหรือกฎหมายในระดับยุโรปยังไม่ใช่วัตถุแห่งการศึกษา การศึกษากฎหมายในยุคนี้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานจริงมากขึ้น

<sup>42</sup> Holznapel, B. (2013). *Die Entwicklung der Juristenausbildung in Deutschland*. Vortrag im Rahmen des ELSA-Seminar 2013–Jurastudium: Uni vs. Praxis–der Weg ist das Ziel.

โดยนำเอาทฤษฎีกฎหมายเข้ามาผสมผสาน เริ่มมีการสร้างนักกฎหมายที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากขึ้น การเรียนการสอนเกี่ยวกับการบัญญัติกฎหมายเริ่มมีความสำคัญควบคู่ไปกับการเรียนการสอนเพื่อวินิจฉัยปัญหาข้อพิพาท มีการปรับให้การศึกษากฎหมายเป็นแบบสหวิทยาการมากขึ้น เริ่มมีการทดลองจัดการเรียนการสอนแบบช่วงเดียว (*einstufig*) ในบางมหาวิทยาลัย กล่าวคือ หลังจากการศึกษากลุ่มวิชาพื้นฐานสิ้นสุดลง จะมีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยวิธีอื่นแทนการสอบ State Examination หลักสูตรจะประกอบไปด้วยการปฏิบัติงานตามสถานีต่าง ๆ เช่น สำนักงานอัยการ ศาล หรือหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นภาพของการประกอบวิชาชีพกฎหมายโดยเร็วและเพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษานำเอาประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานไปพัฒนาความรู้ทางกฎหมายของตน หลังจากการฝึกปฏิบัติงานและการเรียนวิชาเฉพาะสาขาสิ้นสุดลง นักศึกษาจะต้องเขียนภาคินพนธ์หนึ่งเล่ม และจะต้องสอบป้องกันภาคินพนธ์เล่มนั้นด้วย เมื่อสำเร็จจะถือเสมือนว่านักศึกษาได้สอบ State Examination ครั้งที่ 2 ผ่านแล้ว และสามารถยื่นใบสมัครเป็นผู้พิพากษาได้ทันที<sup>43</sup>

อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาแบบช่วงเดี่ยวนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ระยะเวลาเรียนที่หดสั้นลง ทำให้เนื้อหาของกฎหมายที่นักศึกษาจะได้ศึกษาลดลงอย่างชัดเจนด้วย ทั้งเนื้อหาที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากความพยายามที่ต้องการให้การศึกษากฎหมายเป็นแบบสหวิทยาการ ก็ไม่สอดคล้องกับระยะเวลาเรียนด้วยเช่นกัน

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 เป็นต้นมา มีความพยายามที่จะปฏิรูปการศึกษากฎหมายในประเทศเยอรมนี โดยมีทิศทางตามความต้องการทางเศรษฐกิจ โดยเน้นไปที่การสร้างนักกฎหมายเพื่อมาเป็นนายความ ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิชาพื้นฐานน้อยลง เริ่มมีการเรียนการสอนกฎหมายของยุโรปมากขึ้น และยังคงเน้นการศึกษาทฤษฎีกฎหมายเหมือนเช่นในยุคดั้งเดิม โดยการฝึกปฏิบัติงานจะเริ่มต้นขึ้นในชั้น *Referendariat* แนวความคิดในการสร้างนักกฎหมายที่จบออกมาแล้วมีความรู้ทุกอย่างเหมือน ๆ กันได้หมดสิ้นไป หันไปพัฒนานักกฎหมายที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านใดด้านหนึ่งเป็นสำคัญ แนวความคิดจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมายแบบสหวิทยาการก็ได้ถูกล้มเลิกไปเช่นกัน การจัดการศึกษากลับไปใช้แบบ 2 ช่วง แต่ลดระยะเวลาในการศึกษาให้สั้นลง<sup>44</sup>

---

<sup>43</sup> Holznel, B. (2013). *Die Entwicklung der Juristenausbildung in Deutschland*. Vortrag im Rahmen des ELSA-Seminar 2013–Jurastudium: Uni vs. Praxis–der Weg ist das Ziel.

<sup>44</sup> Holznel, B. (2013). *Die Entwicklung der Juristenausbildung in Deutschland*. Vortrag im Rahmen des ELSA-Seminar 2013–Jurastudium: Uni vs. Praxis–der Weg ist das Ziel.

## 1.2 การศึกษากฎหมาย

การจัดการศึกษากฎหมายในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีไม่ใช่ภารกิจของสหพันธ์ แต่เป็นของมลรัฐแต่ละมลรัฐ<sup>45</sup> การจัดการศึกษาวิชากฎหมายในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จึงแตกต่างกันไปตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาวิชากฎหมาย (*Juristenausbildungsgesetz-JAG*) ของมลรัฐต่าง ๆ 16 มลรัฐ ในงานวิจัยเรื่องนี้ จะได้กล่าวถึงการศึกษาวิชากฎหมายในมลรัฐ นอร์ตไรน์เวสต์ฟาเลน (Nordrhein-Westphalen) ตามที่ปรากฏในกฎหมายว่าด้วยการศึกษา วิชากฎหมายแห่งมลรัฐนอร์ตไรน์เวสต์ฟาเลน (*Juristenausbildungsgesetzes NRW*) ลงวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 2003 เป็นหลัก

ในแผ่นพับที่มหาวิทยาลัยแห่งกรุงบอนน์พิมพ์แจกจ่ายนักศึกษาและผู้สนใจเรียน วิชากฎหมาย ปรากฏคำอธิบายถึงกฎหมายและการเรียนกฎหมายว่า

*กฎหมายเป็นระบบแห่งกฎเกณฑ์ที่มีผลบังคับใช้เป็นการทั่วไป ทั้งกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและจารีตประเพณี ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายนี้ ภาระหน้าที่ของนักกฎหมาย ก็คือการปรับใช้บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวกับเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้เพื่อประสงค์จะแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดย ในกรณีนี้ นักกฎหมายต้องยึดถือกฎเกณฑ์และวิธีการบางประการ การศึกษาวิชากฎหมายเกี่ยวข้องกับปัญหาของการบัญญัติกฎหมาย และของคำพิพากษาของศาล เกี่ยวข้องกับการให้ความเห็นต่อปัญหา ดังกล่าว และพยายามแสวงหาทางออกอื่นเพื่อเป็นทางเลือก ซึ่งก็จะต้องถูกนำเข้าสู่ระบบด้วยการบัญญัติเป็นกฎหมายและด้วย คำพิพากษาของศาลนั่นเอง<sup>46</sup>*

คำกล่าวนี้อธิบายถึงกฎหมายและการศึกษากฎหมายได้อย่างกระชับ แต่ครบถ้วน และสมบูรณ์ว่ากฎหมายนั้นหมายถึงอะไร การปรับบทกฎหมายจะต้องทำอย่างไร และเพื่อวัตถุประสงค์ ใด การศึกษากฎหมายมิใช่เพียงการศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายและคำพิพากษาของศาลที่เกี่ยวข้อง เท่านั้น แต่เป็นการให้ความเห็นของนักกฎหมายต่อปัญหาดังกล่าวและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหานั้น อย่างไรก็ดีตาม ความเห็นของนักกฎหมายมิใช่กฎหมาย ข้อเสนอแนะของนักกฎหมายในการแก้ไขปัญหานั้น เหล่านี้จึงจะมีบทบาทต่อระบบกฎหมายก็ต่อเมื่อได้ถูกนำเข้าสู่ระบบกฎหมายด้วยการบัญญัติให้เป็น

<sup>45</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>46</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 18. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

กฎหมาย หรือด้วยการที่ศาลนำไปใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย

การศึกษากฎหมายในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีไม่ใช่วิชาการแต่เพียงบทบัญญัติต่าง ๆ ของกฎหมายเท่านั้น แต่เป็นการทำความเข้าใจถึงระบบ ความสัมพันธ์ และหลักการที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังของกฎหมายด้วย การศึกษากฎหมายครอบคลุมถึงบทบัญญัติต่าง ๆ ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน และหลักการพื้นฐานในทางปรัชญา ทางประวัติศาสตร์ และทางสังคมของบทบัญญัติเหล่านั้น โดยการศึกษาดังกล่าวมิได้กระทำด้วยการท่องจำตัวบทกฎหมาย แต่การทำความเข้าใจบทบัญญัติของกฎหมายในทางวิชาการให้ถ่องแท้จะนำไปสู่การจัดระบบระเบียบและการวัดคุณค่าของกฎหมายอย่างถูกต้อง เทคนิคในการปรับบทกฎหมายกับข้อเท็จจริงในคดีที่เกิดขึ้นจะได้มีการเรียนการสอนกันในวิชาแกน ส่วนหลักการพื้นฐานในทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา นิติวิธี และการให้เหตุผลทางวิชาการถือเป็นวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนวิชากฎหมายทั่วไป<sup>47</sup>

เป้าหมายของการศึกษาวิชานิติศาสตร์ คือ การให้นักศึกษามีความเชี่ยวชาญในกฎหมายด้านต่าง ๆ ปรับใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษากับคดีที่เกิดขึ้นจริงได้ และสามารถเขียนวินิจฉัยคดีในรูปแบบ *Gutachten* ได้ นอกจากนี้ที่นักศึกษาจะได้รับความรู้ทางกฎหมายแล้ว นักศึกษาจะได้ฝึกหัดการให้เหตุผลในการทำคำพิพากษาและเรียนรู้เทคนิคในการโต้เถียงปัญหากฎหมายด้วย อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานจริงที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษาเพียงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น<sup>48</sup>

ระยะเวลาของการศึกษาได้ถูกกำหนดอยู่ในข้อบังคับเกี่ยวกับการศึกษาวิชานิติศาสตร์ว่าด้วยการสอบ State Examination ทางนิติศาสตร์ ที่ออกตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาวิชากฎหมายแห่งมลรัฐนอร์ทไรน์เวสต์ฟาเลน (Juristenausbildungsgesetz NRW)

การศึกษาจะแบ่งออกเป็นการศึกษากลุ่มวิชาพื้นฐาน การศึกษากลุ่มวิชาหลัก และการศึกษากลุ่มวิชาเฉพาะทาง

---

<sup>47</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 18. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

<sup>48</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 19. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

### การศึกษากลุ่มวิชาพื้นฐาน (Grundstudium)

การศึกษากลุ่มวิชาพื้นฐานใช้ระยะเวลา 2 ภาคการศึกษา<sup>49</sup> และสิ้นสุดด้วยการสอบผ่าน Zwischenprüfung อย่างไรก็ตาม นักศึกษาจำนวนมากใช้เวลาศึกษากลุ่มวิชาพื้นฐานกัน 3-4 ภาคการศึกษา ในการศึกษากลุ่มวิชาพื้นฐานนี้ นักศึกษาจะต้องเรียน วิชาแกน 6 วิชา จากทั้ง 3 สาขาวิชา (กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา และกฎหมายมหาชน)<sup>50</sup> ได้แก่

- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายแพ่งและภาคทั่วไปของประมวลกฎหมายแพ่ง (6 หน่วยกิต)

- หนี้ 1 (6 หน่วยกิต)

- กฎหมายอาญา 1: ภาคทั่วไป (6 หน่วยกิต)

- กฎหมายอาญา 2: ภาคความผิด (4 หน่วยกิต)

- กฎหมายว่าด้วยรัฐ 1: กฎหมายว่าด้วยองค์กรของรัฐตามรัฐธรรมนูญ (4 หน่วยกิต)

- กฎหมายว่าด้วยรัฐ 2: สิทธิขั้นพื้นฐาน

นอกจากนั้น นักศึกษายังต้องเลือกเรียน *วิชากฎหมายทั่วไป*<sup>51</sup> 2 วิชาจากวิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย (2 หน่วยกิต) นิติปรัชญา (2 หน่วยกิต) สังคมวิทยากฎหมาย (2 หน่วยกิต) หรือนิติวิธี (2 หน่วยกิต)

ในวิชาแกนทั้ง 6 วิชาดังกล่าว รวมถึงวิชากฎหมายทั่วไปทั้ง 2 วิชา นักศึกษาจะต้องสอบข้อสอบปลายภาคให้ผ่าน กล่าวคือ ต้องได้อย่างน้อย 4 คะแนน รวมถึงต้องเขียน take-home exam อีก 2 วิชาจาก 2 สาขากฎหมาย แล้วจึงจะถือว่าการศึกษาหลักสูตรพื้นฐานสิ้นสุดลง

ในวิชาแกน นอกจากนักศึกษาจะต้องเข้าฟังบรรยายจากโปรเฟสเซอร์แล้ว ยังจะต้องเข้าเรียนวิชาติว (Arbeitsgemeinschaft-AG) เป็นเวลา 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์อีกด้วย ในวิชาติวจะเป็นการเรียนการสอนในห้องเล็ก ๆ มีนักศึกษาประมาณ 25-30 คน โดยมีผู้ช่วยของโปรเฟสเซอร์เป็นผู้สอน วิธีการสอนก็จะไม่เน้นหนักทฤษฎีเหมือนการบรรยายของโปรเฟสเซอร์ในห้องบรรยาย แต่จะสอนการปรับใช้กฎหมายและการเขียน Gutachten

---

<sup>49</sup> หนึ่งปีการศึกษาในประเทศเยอรมนีแบ่งออกเป็น 2 ภาคการศึกษา ภาคฤดูหนาวซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนมีนาคม และภาคฤดูร้อนซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนกันยายน ในแต่ละการศึกษาจะมีการเรียนการสอนประมาณ 16 สัปดาห์ เวลาที่เหลืออีกประมาณ 8 สัปดาห์ จะเป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาต้องเขียน home exam หรือเขียนรายงานวิชาสัมมนา หรือฝึกงานตามสถานที่ต่าง ๆ

<sup>50</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 21. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

<sup>51</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 21. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

ระบบการให้คะแนนในการสอบปลายภาค รวมถึงวิชา take-home exam และรายงานวิชา  
สัมมนาสำหรับการเรียนนิติศาสตร์ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะมีคะแนนเต็ม 18 คะแนน<sup>52</sup>

0 คะแนน หมายถึง ขาดแคลน (ungenügend)

1-3 คะแนน หมายถึง ไม่เพียงพอ (mangelhaft)

4-6 คะแนน หมายถึง ผ่าน (ausreichend)

7-9 คะแนน หมายถึง เป็นที่น่าพอใจ (befriedigend)

10-12 คะแนน หมายถึง เป็นที่น่าพอใจมาก (vollbefriedigend)

13-15 คะแนน หมายถึง ดี (gut)

16-18 คะแนน หมายถึง ดีมาก (sehr gut)

#### *การศึกษากลุ่มวิชาหลัก (Hauptstudium)*

ในการศึกษากลุ่มวิชาหลัก นักศึกษาจะต้องเข้าฟังบรรยายและสอบให้ได้ระดับผ่าน  
(*ausreichend*) 1 วิชาในแต่ละสาขาวิชาทั้ง 3 สาขา โดยในแต่ละสาขา จะเปิดสอบทั้งสิ้น 3 วิชาเพื่อให้  
นักกฎหมายเลือกสอบเพียง 1 วิชา นอกจากนั้น นักศึกษายังต้องเขียน take-home exam อีก 1 เล่ม  
โดยต้องเขียนสาขาวิชาที่ตนยังไม่ได้เขียน take-home exam ในการศึกษากลุ่มวิชาพื้นฐาน หลังจากนั้น  
นักศึกษาจะต้องเข้าเรียนวิชาแบบฝึกหัด (*Übung*) ของสาขาวิชาทั้ง 3 สาขา การศึกษากลุ่มวิชาหลักนี้  
นักศึกษาจะใช้เวลากันประมาณ 3 ภาคการศึกษา<sup>53</sup>

#### *การศึกษากลุ่มวิชาเฉพาะทาง (Schwerpunktbereich)*

การศึกษากลุ่มวิชาเฉพาะทางจะใช้เวลาทั้งสิ้นอีก 3 ภาคการศึกษา<sup>54</sup> โดยนักศึกษาจะต้อง  
สอบผ่านวิชาแบบฝึกหัดของทั้ง 3 สาขาวิชา รวมถึงผ่าน take-home exam ด้วย มหาวิทยาลัย  
แห่งกรุงบอนน์เปิดวิชาเฉพาะทางให้นักศึกษาเลือก 1 สาขาจากทั้งสิ้น 9 สาขา<sup>55</sup> ได้แก่ (1) การดำเนินคดี  
แพ่ง การประกอบอาชีพทนายความหรือ Notary Public (2) ห้างหุ้นส่วนบริษัท ตลาดทุน ภาษี  
(3) เศรษฐกิจและการแข่งขันทางเศรษฐกิจ (4) แรงงานและสวัสดิการสังคม (5) กฎหมายเปรียบเทียบ

<sup>52</sup> จาก: <http://de.wikipedia.org/wiki/Staatsexamen>.

<sup>53</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 22. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

<sup>54</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 22. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

<sup>55</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 22. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

การทำให้กฎหมายยุโรปและกฎหมายระหว่างประเทศเป็นหนึ่งเดียวกัน กฎหมายเอกชนระหว่างประเทศ การค้าขายข้ามพรมแดน (6) รัฐและรัฐธรรมนูญในบริบทระหว่างประเทศ (7) กฎหมายสิ่งแวดล้อมและกฎหมายผังเมืองของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและยุโรป กฎหมายการคลัง และกฎหมายว่าด้วยโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ (8) กฎหมายว่าด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระดับระหว่างประเทศ และในยุโรป และ (9) กฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา

ในสาขาที่นักศึกษาเลือกเรียน นักศึกษาจะต้องสอบผ่าน 7 วิชา และต้องเขียนรายงานวิชาสัมมนา (Seminararbeit) 1 เรื่อง การศึกษากลุ่มวิชาเฉพาะทางจะสิ้นสุดเมื่อนักศึกษาได้คะแนนสอบใน 7 วิชานั้นรวมกันอย่างน้อย 28 คะแนน และคะแนนของรายงานวิชาสัมมนา จะต้องได้อย่างน้อย 4 คะแนน

### การฝึกภาคปฏิบัติ

นอกจากนักศึกษาจะต้องเรียนในชั้นเรียนเพื่อทำข้อสอบให้ผ่านแล้ว นักศึกษาจะต้องฝึกปฏิบัติงานจริงด้วย (§ 8 JAG NRW) การฝึกปฏิบัติงานในช่วงเวลาเรียนนี้จะทำให้นักศึกษาเข้าใจ การปฏิบัติงานจริง การฝึกภาคปฏิบัติจะกินเวลารวมทั้งสิ้น 3 เดือน โดยนักศึกษาจะต้องแบ่งการฝึกงานออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ฝึกงานที่สำนักงานทนายความหรือบริษัทห้างร้านเป็นเวลาอย่างน้อย 6 สัปดาห์ และในหน่วยงานของรัฐแห่งใดแห่งหนึ่งอีก 6 สัปดาห์<sup>56</sup>

### การสอบ State Examination ครั้งที่ 1

การจัดสอบ State Examination ครั้งที่ 1 เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เรียกว่า “หน่วยงานจัดสอบข้อสอบทางตุลาการของรัฐ” (staatliches Justizprüfungsamt) ในมลรัฐนอร์ทไรน์เวสต์ฟาเลิน มีหน่วยงานเช่นว่านี้อยู่ 3 แห่ง ได้แก่ ที่เมืองดุสเซิลดอร์ฟ (Düsseldorf) เมืองฮัมม์ (Hamm) และเมืองโคโลญจน์ (Köln)<sup>57</sup> การที่จะยื่นสมัครสอบ State Examination ผู้สมัครจะต้องแสดงหลักฐานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- หลักฐานว่าได้ศึกษาวิชานิติศาสตร์มาแล้วอย่างน้อย 4 ภาคการศึกษา โดย 2 จาก 4 ภาคการศึกษาดังกล่าวต้องเกิดขึ้นในรัฐนอร์ทไรน์เวสต์ฟาเลิน
- หลักฐานว่าได้ศึกษาผ่าน Zwischenprüfung แล้ว
- หลักฐานว่าสามารถใช้ภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายได้
- หลักฐานว่าได้ผ่านการฝึกงานมาแล้วอย่างน้อย 6 สัปดาห์ (มาตรา 8 JAG NRW)

<sup>56</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 25. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

<sup>57</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 23. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

การสอบประกอบไปด้วยการทำข้อสอบ 6 ข้อ หรือเรียกว่า การสอบภาคบังคับ (*Pflichtfachprüfung*) เป็นเวลาทั้งสิ้น 5 ชั่วโมง 3 ข้อจาก 6 ข้อเป็นข้อสอบของกฎหมายแพ่ง 2 ข้อ เป็นข้อสอบของกฎหมายมหาชน และ 1 ข้อเป็นข้อสอบของกฎหมายอาญา ผู้ที่ได้คะแนนรวมอย่างน้อย 21 คะแนน และสอบผ่านอย่างน้อย 3 ข้อ จะได้รับเชิญมาสอบปากเปล่าในอีก 5 เดือนถัดไป ในการสอบปากเปล่า ผู้เข้าสอบจะต้องบรรยายในประเด็นปัญหากฎหมาย 1 เรื่องที่ผู้เข้าสอบได้รับแจก 1 ชั่วโมง ก่อนหน้าการสอบ ต่อหน้ากรรมการผู้สอบ 3 คน<sup>58</sup>

การเตรียมตัวสอบให้นักศึกษาเป็นหน้าที่ของทีมงานเตรียมความพร้อมของหน่วยงานจัดสอบ ข้อสอบทางตุลาการของรัฐ ทั้งมหาวิทยาลัยทุก ๆ แห่งก็จัดให้มีการเรียนติวเพื่อเตรียมความพร้อมให้นักศึกษา<sup>59</sup>

ตั้งแต่เมื่อปี ค.ศ. 2003 เป็นต้นมา คะแนนของการสอบ State Examination ครั้งที่ 1 จะมาจากการสอบภาคบังคับ (*Pflichtfachprüfung*) เป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 70 ส่วนอีกร้อยละ 30 มาจากคะแนนของผู้เข้าสอบในชั้นของการศึกษากลุ่มวิชาเฉพาะทาง (*Schwerpunktbereich*) การสอบ State Examination ครั้งที่ 1 จึงไม่ใช่การสอบ “ของรัฐ” อีกต่อไป เพราะหน่วยงานจัดสอบข้อสอบทางตุลาการของรัฐ (*staatliches Justizprüfungsamt*) มีหน้าที่ประเมินผลการสอบเพียงส่วนการสอบภาคบังคับ (*Pflichtfachprüfung*) เท่านั้น ในส่วนการศึกษากลุ่มวิชาเฉพาะทาง (*Schwerpunktbereich*) เป็นเรื่องของมหาวิทยาลัย ซึ่งก็จะแตกต่างกันไปในแต่ละมลรัฐ<sup>60</sup>

เมื่อนักศึกษาสอบผ่าน State Examination ครั้งที่หนึ่งแล้ว ถือว่าการศึกษาวิชานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยได้สิ้นสุดลงแล้ว

### *การสอบ State Examination ครั้งที่ 2*

การสอบ State Examination ครั้งที่ 2 เป็นเงื่อนไขประการหนึ่งของการสมัครเป็นผู้พิพากษา อัยการ และข้าราชการ ในการสมัครงานตำแหน่งอื่น ๆ หลาย ๆ ตำแหน่งนอกเหนือจากภาครัฐ ผู้สมัครก็จำเป็นต้องสอบผ่าน State Examination ครั้งที่ 2 นี้เช่นกัน การจัดสอบ State Examination ครั้งที่ 2 นี้เป็นหน้าที่ของรัฐโดยสมบูรณ์ หน่วยงานจัดสอบข้อสอบทางตุลาการของรัฐ (*staatliches*

---

<sup>58</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 23-24. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

<sup>59</sup> Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, 24. Retrieved May 5, 2016 from [https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf)

<sup>60</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

Justizprüfungsamt) ของแต่ละมลรัฐจะเป็นผู้ออกข้อสอบและประเมินผลสอบทั้งหมด โดยไม่มีมหาวิทยาลัยเข้ามาเกี่ยวข้อง<sup>61</sup>

ก่อนที่จะมาสอบ State Examination ครั้งที่ 2 ได้ ผู้สมัครสอบจะต้องผ่านการปฏิบัติงาน (Referendariat) ณ 5 สถานี ได้แก่ ศาล สำนักงานอัยการ สำนักงานทนายความ หน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานอื่นที่คล้ายคลึงกัน รวมกันเป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 2 ปี ระหว่างการปฏิบัติงานที่ว่านี้ ผู้สมัครสอบจะต้องเข้าเรียนในคอร์สเตรียมความพร้อมสำหรับการสอบ State Examination ครั้งที่ 2 อาจารย์ผู้บรรยายในคอร์สเตรียมความพร้อมเหล่านี้ก็คือบรรดาผู้พิพากษา อัยการ ข้าราชการ และทนายความนั่นเอง ผู้ปฏิบัติงาน (Referendar) นี้มีสถานะทางกฎหมายเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และได้รับค่าตอบแทนจากการปฏิบัติงานราว ๆ 800 ยูโรต่อเดือน<sup>62</sup>

ในการสอบ State Examination ครั้งที่ 2 ผู้เข้าสอบจะต้องทำข้อสอบทั้งสิ้นประมาณ 7-12 ข้อ แตกต่างกันไปในแต่ละมลรัฐ ข้อสอบในการสอบ State Examination ครั้งที่ 2 นี้จะแตกต่างจากข้อสอบในการสอบ State Examination ครั้งที่ 1 กล่าวคือ ข้อถกเถียงทางวิชาการจะมีความสำคัญน้อยลง แต่ข้อสอบจะเน้นแนวทางปฏิบัติของศาลและความเห็นของศาลมากขึ้น หลังจากนั้นประมาณ 4 เดือน ผู้เข้าสอบก็จะถูกเรียกให้ไปสอบปากเปล่า<sup>63</sup>

ผลการสอบ State Examination ครั้งที่ 2 มีผลมากต่อการเลือกวิชาชีพของนักกฎหมายเยอรมัน ผู้ที่ได้คะแนนระดับ “ดี” ถึง “ดีมาก” ซึ่งมีประมาณร้อยละ 10-15 สามารถเลือกประกอบวิชาชีพอะไรก็ได้ ในขณะที่ผู้ที่ได้คะแนน “ผ่าน” ถึง “เป็นที่น่าพอใจ” ซึ่งมีประมาณร้อยละ 70-85 จะหางานทำได้อย่างลำบาก ร้อยละ 75 ของผู้ที่สอบ State Examination ครั้งที่ 2 ผ่าน ประสงค์จะประกอบวิชาชีพทนายความ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะข้อจำกัดในเรื่องผลคะแนนของการสอบ State Examination ครั้งที่ 2<sup>64</sup>

การศึกษากฎหมายเพื่อสอบ State Examination ครั้งที่ 2 นี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ว่า มหาวิทยาลัยไม่สามารถเตรียมความพร้อมให้แก่นักศึกษาในการสอบ State Examination ครั้งที่ 2 ได้ ดังจะเห็นได้จากการที่ปรากฏโรงเรียนติวสอบของเอกชนมากขึ้นเรื่อย ๆ แล้วก็มึนักศึกษาไปลงทะเบียนติวกับโรงเรียนติวเหล่านั้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วย โรงเรียนติวมักตำหนิคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยว่า การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยเพื่อเตรียมสอบ State Examination เป็นการเรียนการสอนที่ขาดคุณภาพด้านการศึกษา ฝ่ายคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็มักจะตอบโต้กลับไปว่า โรงเรียนติวเหล่านั้นก็หาประโยชน์จากความกลัวการสอบของนักศึกษา แล้วก็ยึดเหนี่ยวให้นักศึกษาท่องจำข้อกฎหมายต่าง ๆ ภายในระยะเวลาอันสั้น อย่างไรก็ตาม หากปราศจากโรงเรียนติวเหล่านี้ จำนวนผู้สอบ States Examination ครั้งที่ 2 ผ่านอาจ

<sup>61</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>62</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>63</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>64</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

ลดลง ทั้งนี้เพราะผู้พิพากษาและอัยการผู้ซึ่งมาสอนในโรงเรียนตัวเหล่านี้เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานคดีจริง ๆ จึงเป็นผู้ที่ทราบระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และมีความชำนาญในทางปฏิบัติ<sup>65</sup>

นอกจากนั้น การที่การศึกษากฎหมายในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีไม่แบ่งแยกการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยออกจากการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ถูกรวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก การศึกษากฎหมายสิ้นสุดลงที่การสอบ State Examination ครั้งที่ 1 แล้วตามด้วยการปฏิบัติงาน (*Referendariat*) แล้วปิดท้ายด้วยการสอบ State Examination ครั้งที่ 2 นั้น นักศึกษาที่สอบผ่านแต่เพียง State Examination ครั้งที่ 1 แต่ไม่ผ่าน State Examination ครั้งที่ 2 จะถูกมองว่าล้มเหลว คือ ไม่มีปริญญาใด ๆ ติดตัว และแทบจะไม่มีอนาคตในวิชาชีพกฎหมายเลย<sup>66</sup> การศึกษาก็ใช้ระยะเวลาลากินไป กว่านักศึกษาจะมีคุณสมบัติครบถ้วนที่จะสอบ State Examination ครั้งที่ 2 ก็จะมีอายุราว 30 ปีแล้ว

### 1.3 องค์กรวิชาชีพกฎหมาย

ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี องค์กรวิชาชีพที่จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมให้บุคคลที่ประกอบวิชาชีพกฎหมายมีคุณภาพ ทั้งด้านวิชาการ และคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ สภานายความ (*Rechtsanwaltskammer*) ทนายความทุกคนในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะต้องเป็นสมาชิกของสภานายความนี้ สภานายความในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นสถานที่ที่ทนายความมารวมตัวกัน เขตอำนาจความรับผิดชอบของสภานายความจะสอดคล้องกับเขตอำนาจของศาล *Oberlandesgericht*<sup>67</sup>

สภานายความเป็นองค์กรตามกฎหมายมหาชน เป็นส่วนหนึ่งของ *หน่วยงานฝ่ายปกครองทางอ้อม* (*mittelbare Staatsverwaltung*) ที่มีหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ หน้าที่ดังกล่าว ยกตัวอย่างได้เช่น หน้าที่ในการออกใบอนุญาตการเป็นทนายความ หน้าที่ในการตรวจสอบว่าทนายความยึดถือปฏิบัติตามกฎแห่งวิชาชีพหรือไม่ หน้าที่ในการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างทนายความและลูกความ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นไปตามข้อกำหนดว่าด้วยทนายความแห่งสหพันธ์ (*Bundesrechtsanwaltsordnung-BRAO*)

<sup>65</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>66</sup> โปรดดู Langhein & Jeep. (2007). *Mit Bachelor, Master und Staatsexamen zu einer besseren Juristenausbildung: Reformvorschlag zur Umsetzung des Bologna-Prozesses in den Rechtswissenschaften*. Hamburg: Notariat Rathausmarkt, 11. Retrieved May 5, 2016 from <http://www.neue-juristenausbildung.de/dokumente/version11.pdf>

<sup>67</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Rechtsanwaltskammer\\_\(Deutschland\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Rechtsanwaltskammer_(Deutschland)) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

สภาทนายความมีประธาน 1 คน ซึ่งสมาชิกแห่งสภาทนายความได้เลือกมา<sup>68</sup>

ในสภาทนายความจะประกอบไปด้วยศาลทนายความ (§92-99 BRAO) ซึ่งมีหน้าที่ตัดสินคดีที่ทนายความประพฤติผิดหน้าที่ทนายความ ผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินคดีเหล่านี้ไม่ใช่ผู้พิพากษา แต่เป็นทนายความด้วยกัน มาตรการที่จะใช้แก่ทนายความที่ประพฤติผิดหน้าที่ดังกล่าว อาจเป็นมาตรการประการใดประการหนึ่งใน 5 ประการนี้ ตาม §114 BRAO

- 1) การทำทัณฑ์บน
- 2) การว่ากล่าวตักเตือน
- 3) การปรับเงินไม่เกิน 2,500 ยูโร
- 4) การห้ามปฏิบัติหน้าที่ทนายความในสาขากฎหมายบางสาขาเป็นเวลา 1 ปี จนถึง 5 ปี
- 5) การให้หมดสภาพการเป็นทนายความ

การใช้มาตรการเหล่านี้ไม่ตัดอำนาจศาลยุติธรรมที่จะดำเนินคดีและลงโทษทนายความทั้งในทางแพ่งและทางอาญา

## 2. ประเทศอังกฤษ

### 2.1 การศึกษากฎหมาย

การศึกษากฎหมายในประเทศอังกฤษจนสำเร็จเป็นเนติบัณฑิต (Barrister) ประกอบไปด้วย 3 ระดับ ดังนี้

*ระดับมหาวิทยาลัย* เป็นการศึกษากฎหมายในระดับปริญญาตรี (LL.B.) ใช้เวลาประมาณ 3 ปี หลังจากที่นักศึกษาได้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปลายแล้ว<sup>69</sup> ปริญญาอื่นนอกเหนือจากนิติศาสตร์ที่สอบผ่านข้อสอบวิชาชีวกฎหมายทั่วไป (Common Professional Examination-CPE) ผ่าน หรือประกาศนียบัตรทางด้านกฎหมาย (Graduate Diploma in Law-GDL) ที่ได้รับการรับรองแล้ว ก็มีค่าเทียบเท่ากับปริญญาตรีนิติศาสตร์เช่นกัน การเรียนในระดับมหาวิทยาลัยนี้จะเป็นประกันว่านักศึกษาจะมีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย ซึ่งจะไปถูกพัฒนาในชั้นวิชาชีพต่อไป นักศึกษาจะต้องสำเร็จการศึกษาระดับเกียรตินิยมอันดับ 2 หรือเทียบเท่าเท่านั้น ถึงจะถือว่าสำเร็จการศึกษา<sup>70</sup>

<sup>68</sup> จาก: [http://de.wikipedia.org/wiki/Rechtsanwaltskammer\\_\(Deutschland\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Rechtsanwaltskammer_(Deutschland)) ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>69</sup> Harvard law School, *The Legal Profession of the United Kingdom*. Program on the Legal Profession, 1. จาก: <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>70</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 192. จาก: <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/academic-process/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

ในการศึกษากฎหมายในระดับมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ นักศึกษาจะต้องศึกษาวิชาพื้นฐาน ดังต่อไปนี้<sup>71</sup>

1. กฎหมายมหาชน รวมถึงรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง และกฎหมายสิทธิมนุษยชน
2. กฎหมายแห่งสหภาพยุโรป
3. กฎหมายอาญา
4. กฎหมายว่าด้วยหนี้ รวมถึงนิติกรรมสัญญา การกลับคืนสู่ฐานะเดิม และละเมิด
5. กฎหมายว่าด้วยทรัพย์
6. หลักความยุติธรรม

นอกจากนั้น นักศึกษาจะต้องมีความเชี่ยวชาญในเรื่องระบบกฎหมายอังกฤษ รวมถึงการค้นคว้าวิจัยด้านกฎหมายด้วย<sup>72</sup>

ระดับที่สองของการศึกษากฎหมายเพื่อสำเร็จเป็นเนติบัณฑิต คือ *ระดับวิชาชีพ* หรือที่เรียกว่าหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อสำเร็จเป็นเนติบัณฑิต (Bar Profession Training Course-BPTC) ซึ่งใช้เวลาศึกษาอบรมเป็นเวลา 1 ปีสำหรับผู้ที่ยังไม่เต็มเวลา หรือ 2 ปีสำหรับผู้ที่ยังไม่เต็มเวลา ก่อนที่จะเข้าอบรมในหลักสูตร BPTC นี้ นักศึกษาจะต้องสอบข้อสอบความถนัด (Bar Course Aptitude Test-BCAT) และเข้าเป็นสมาชิกใน Inn of Court แห่งใดแห่งหนึ่งก่อนที่จะได้เริ่มอบรมในหลักสูตรดังกล่าว<sup>73</sup>

หลักสูตร BPTC นี้ นอกจากจะช่วยเพิ่มความชำนาญให้แก่ นักศึกษาแล้ว การที่นักศึกษาได้ผ่านการฝึกอบรมจากหลักสูตรนี้ยังเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นประการหนึ่งเพื่อจะสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตอีกด้วย หลักสูตร BPTC ที่ว่านี้โดยหลักแล้วเป็นหลักสูตรที่เน้นการฝึกปฏิบัติงาน รวมถึงการฝึกปฏิบัติงานในบทบาทต่าง ๆ การฝึกร่างเอกสารทางกฎหมาย และเขียนบรรยายความเห็นทางกฎหมายอีกด้วย<sup>74</sup>

---

<sup>71</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน, 192-196. จาก: <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/academic-process/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>72</sup> จ ก : <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/academic-process/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>73</sup> คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน. จาก: <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/vocational-training/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>74</sup> จ ก : <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/vocational-training/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

## วิชาที่ฝึกอบรมใน BPTC ได้แก่<sup>75</sup>

- ความสามารถด้านคดี
  - การเตรียมคดี และ
  - การค้นคว้าทางกฎหมาย
- ความสามารถด้านการเขียน
  - การเขียนความเห็นด้านกฎหมาย (การเขียนคำแนะนำเกี่ยวกับคดี)
  - การร่างเอกสารทางกฎหมาย (การเขียนเอกสารต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินคดี)
- ความสามารถด้านที่เกี่ยวข้องกับผู้คน
  - ความสามารถในการประชุม (การสัมภาษณ์ลูกค้า)
  - การเจรจาต่อรอง
  - การว่าความแก้ต่าง
- ความรู้ด้านกฎหมาย
  - การฟ้องคดีแพ่งและการเยียวยาทางแพ่ง
  - การฟ้องคดีอาญาและการลงโทษทางอาญา
  - พยานหลักฐาน
  - จริยธรรมของวิชาชีพ
  - วิชาอื่น ๆ อีก 2 วิชา เลือกจาก 6 วิชา

การประเมินผลการศึกษาอบรมในหลักสูตร BPTC นี้จะแตกต่างกันไปตามแต่ละสถาบัน ความสามารถและความรู้พื้นฐานมักจะถูกประเมินผลด้วยข้อสอบปรนัย ส่วนความสามารถด้านการเขียน จะถูกประเมินด้วยการให้นักศึกษาร่างเอกสารต่าง ๆ ส่วนความสามารถในการว่าความแก้ต่าง การเจรจาต่อรอง และการประชุม มีการบันทึกเป็นวิดีโอเอาไว้เพื่อนำไปประเมินในภายหลัง<sup>76</sup>

เมื่อศึกษาอบรมจนสำเร็จหลักสูตร BPTC แล้ว นักศึกษาก็จะมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะถูกเรียกเข้าสู่ Bar ได้ (Being called to the bar) แต่นักศึกษาจะสามารถเริ่มต้นฝึกปฏิบัติงานในระดับการเข้าเป็นลูกศิษย์ในช่วง 6 เดือนหลังได้ก็ต่อเมื่อเขาถูกเรียกเข้าสู่ Bar แล้วเท่านั้น<sup>77</sup>

---

<sup>75</sup> จ ก : <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/vocational-training/>  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>76</sup> จ ก : <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/vocational-training/>  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>77</sup> จาก: <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/being-called-to-the-bar/>  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

ระดับสุดท้ายของการศึกษากฎหมายเพื่อสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตในประเทศอังกฤษ คือ *ระดับการเข้าเป็นลูกศิษย์ (Pupillage)* นักศึกษากฎหมายจะต้องใช้เวลา 1 ปีในการปฏิบัติงานกับองค์กรที่ได้รับอนุญาตให้ฝึกกระทำการเข้าเป็นลูกศิษย์ ซึ่งอาจจะเป็นสำนักงานทนายความ หรือองค์กรลักษณะอื่นที่ใกล้เคียงกัน ในช่วงนี้ นักศึกษาจะต้องฝึกปฏิบัติงานภายใต้การสอดส่องดูแลของเนติบัณฑิต (barrister) เมื่อสิ้นสุดระยะเวลา 1 ปี ก็จะถือว่านักศึกษาได้เป็นเนติบัณฑิตโดยสมบูรณ์<sup>78</sup>

การศึกษาระดับการเข้าเป็นลูกศิษย์นี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ใน 6 เดือนแรก นักศึกษาจะต้องคอยติดตามอาจารย์ซึ่งเป็นผู้สอดส่องดูแลนักศึกษา ต้องทำการค้นคว้าวิจัยทางนิติศาสตร์ ต้องหาร่างการให้ความเห็นทางกฎหมาย ร่างเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อ่านเอกสารต่าง ๆ ที่อาจารย์เป็นผู้เขียนขึ้น สังเกตการทำงานของอาจารย์ในห้องประชุมและในศาล 6 เดือนหลังจะเป็น 6 เดือนของการปฏิบัติงานจริง นักศึกษาสามารถปฏิบัติงานด้วยตนเองภายใต้การสอดส่องดูแลของอาจารย์<sup>79</sup>

## 2.2 องค์กรวิชาชีพ

ในประเทศอังกฤษ หน้าที่ในการควบคุมความประพฤติของทนายความสลับไปมากันอยู่ระหว่างเนติบัณฑิตยสภา (The Bar Council) กับสมาคมทนายความต่าง ๆ (Inns of Court) ในสมัยที่พระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 1 (ค.ศ. 1239-1307) เป็นกษัตริย์ สมาชิกอาวุโสของสมาคมทนายความเป็นผู้มีหน้าที่ควบคุมความประพฤติของทนายความ เนติบัณฑิตยสภาทั่วไป (General Council of the Bar) เพิ่งมาจัดตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1894 มีหน้าที่ดูแลจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพ ต่อมาในปี ค.ศ. 1974 ก็มีการรวมเนติบัณฑิตยสภาเข้ากับกรรมการบริหารของสมาคมทนายความทั้งหลาย เป็นสภาสูงแห่ง Inns of Court และ Bar (Senate of the Inns of Court and the Bar) ถัดมาในปี ค.ศ. 1987 มีการจัดตั้งสภาแห่งสมาคมทนายความ (Council of the Inns of Court) ขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในปัจจุบัน ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 พระราชบัญญัติศาลยุติธรรมและการให้บริการทางกฎหมาย ค.ศ. 1990 (Courts and Legal Services Act 1990) ก็ได้กำหนดให้เนติบัณฑิตยสภาเป็นองค์กรผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบเรื่องความประพฤติของผู้ประกอบวิชาชีพ<sup>80</sup>

นอกจากนั้น พระราชบัญญัติศาลยุติธรรมและการให้บริการทางกฎหมาย ค.ศ. 1990 (Courts and Legal Services Act 1990) ยังกำหนดด้วยว่า บุคคลผู้ที่จะสามารถว่าความแก้ต่างในศาลได้จะต้อง

<sup>78</sup> จาก: <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/pupillage/>  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>79</sup> จาก: <http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/pupillage/>  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>80</sup> จาก: <http://barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/history-of-the-bar/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

เป็นสมาชิกในองค์กรวิชาชีพองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์ในการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในองค์กร และมีกลไกในการบังคับใช้กฎเกณฑ์นั้นกับสมาชิกในองค์กร<sup>81</sup>

ปัจจุบัน สมาคมทนายความ (Inns of Court) ให้การสนับสนุนเนติบัณฑิตและนักศึกษากฎหมายทั้งหลายด้วยกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย รวมถึงการให้ทุนการศึกษาด้วย ผู้ใดที่ประสงค์จะเป็นเนติบัณฑิตจะต้องเป็นสมาชิกในสมาคมทนายความแห่งใดแห่งหนึ่ง ในประเทศอังกฤษมีสมาคมทนายความเช่นนี้อยู่ 4 แห่งด้วยกัน ได้แก่ Lincoln's Inn, Inner Temple, Middle Temple และ Gray's Inn<sup>82</sup>

## แนวทางการแก้ไขปัญหา

จากการที่ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ลักษณะโดยทั่วไปของการศึกษากฎหมาย และความจำเป็นในการมีองค์กรวิชาชีพกฎหมาย รวมถึงได้กล่าวถึงตัวอย่างของการจัดการศึกษากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมายของประเทศต่าง ๆ 2 ประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการศึกษากฎหมายและองค์กรวิชาชีพกฎหมายในประเทศไทย บัดนี้ จะได้นำเอาเนื้อหาทั้งหมดเหล่านั้นมาวิเคราะห์ เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามาปรากฏรายละเอียดดังนี้

### 1. การจัดทำนโยบายในการสร้างนักกฎหมาย

จากที่ได้ทราบแล้วว่า ปัญหาประการแรกของการศึกษากฎหมายในประเทศไทย คือ การที่รัฐขาดนโยบายที่ชัดเจนในการสร้างนักกฎหมาย กล่าวคือ รัฐไม่เคยสำรวจว่าเราต้องการนักกฎหมายเพื่อทำหน้าที่ในส่วนใดในกระบวนการใด ผู้พิพากษา ตุลาการ อัยการ ทนายความ นิติกร พนักงานคุมประพฤติ เจ้าพนักงานบังคับคดี หรือนักไกล่เกลี่ย ในจำนวนมากหรือน้อยเพียงใด ต้องการนักกฎหมายที่จบออกมาแล้วมีความรู้เหมือน ๆ กันทั้งหมดหรือต้องการนักกฎหมายที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการจัดการศึกษากฎหมายสอดคล้องกับความต้องการเหล่านั้นหรือไม่ หรือจะจัดการศึกษากฎหมายอย่างไรให้รัฐได้บุคลากรทางกฎหมายที่สามารถตอบสนองต่อนโยบายของการพัฒนาประเทศได้

ประเทศที่สามารถดูเป็นตัวอย่างที่ดีได้ ได้แก่ ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีทำการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอว่า ในยุคใด รัฐต้องการนักกฎหมายแบบใด และการจัดการศึกษากฎหมายสอดคล้องกับความต้องการนั้นหรือไม่ เช่น ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศเยอรมนีต้องการสร้างนักกฎหมายที่มีความรู้ความสามารถในการวินิจฉัยปัญหาข้อพิพาท การศึกษากฎหมายในยุคนั้นจึงเน้นหนักไปที่การปรับบทกฎหมายเข้ากับ

<sup>81</sup> จาก: <http://barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/history-of-the-bar/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

<sup>82</sup> จาก: <http://barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/> ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559

ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ต่อมาในยุคทศวรรษที่ 70 และ 80 เห็นกันว่า การสร้างแต่เพียงผู้พิพากษาที่ดีไม่อาจทำให้สังคมโดยรวมดีขึ้นได้ ประเทศเยอรมนีจึงหันมาสร้างนักกฎหมายที่จะมีบทบาทในการช่วยสร้างรัฐสวัสดิการและรัฐที่เป็นประชาธิปไตย การศึกษากฎหมายจึงเปลี่ยนไปเป็นแบบสหวิทยาการ ในยุคนี้ยังมีการทดลองการจัดการศึกษาวิชากฎหมายแบบใหม่ด้วย เนื่องจากเห็นกันว่า การศึกษากฎหมายที่อาศัยการสอบ State Examination ที่เป็นเครื่องมือในการประเมินความรู้ของนักศึกษากฎหมายนั้น เป็นระบบที่ล้าสมัย แต่เมื่อทดลองแล้วไม่ประสบความสำเร็จ เยอรมนีก็กลับไปจัดการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม ในปัจจุบัน เยอรมนีเน้นการสร้างนักกฎหมายที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และให้ความสำคัญกับกฎหมายระดับ EU มากเหนือสิ่งอื่นใด

ประเทศไทยน่าจะได้มีการจัดทำนโยบายในลักษณะเช่นเดียวกันนี้บ้าง โดยเริ่มจากการกำหนดนโยบายในการสร้างนักกฎหมายเพื่อให้นักกฎหมายมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศชาติ แล้วจึงทำการสำรวจในเชิงปริมาณว่า เรามีนักกฎหมายในกระบวนการต่าง ๆ เพียงพอหรือไม่ หากขาดตรงส่วนใดไป จะมียุทธศาสตร์ที่จะเพิ่มจำนวนนักกฎหมายในส่วนนั้นขึ้นมา และเพื่อให้นักกฎหมายที่ถูกสร้างออกมา มีคุณสมบัติตรงตามนโยบายดังกล่าว ก็ควรจะต้องมีการทบทวนการจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมาย ให้สามารถสร้างนักกฎหมายออกมามีคุณสมบัติเช่นว่านั้นจริง ๆ

## 2. การจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมายที่เหมาะสม: การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยกับการศึกษากฎหมายเพื่อประกอบวิชาชีพจะต้องแยกออกจากกัน

การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาคุณภาพของบัณฑิต และเพื่อแก้ปัญหาการไม่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย จะต้องแยกการศึกษาวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยออกจากการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย ในลักษณะเช่นเดียวกับของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศอังกฤษ และประเทศไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะการศึกษากฎหมาย 2 ส่วนดังกล่าวมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน

การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยจะให้ความรู้ทางกฎหมายแก่นักศึกษา แต่ก็ยังมีใช้ความรู้ที่เพียงพอสำหรับการประกอบวิชาชีพ บัณฑิตที่เรียนสำเร็จออกไปจะยังไม่ได้รับความรู้ในวิชากฎหมายทั้งหมด แต่เขาจะมีความพร้อมที่จะไปเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยตัวเองจนบรรลุข้อเรียกร้องต่าง ๆ เพื่อจะไปประกอบวิชาชีพได้ การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยนี้เทียบเคียงได้กับการศึกษาวิชาอื่น ๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์ หรืออักษรศาสตร์ในมหาวิทยาลัย การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยนี้จะละเลยวิชากฎหมายทั่วไป เช่น วิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย สังคมวิทยา กฎหมาย นิติวิธี หรือนิติปรัชญาไม่ได้เป็นอันขาด มิเช่นนั้น นักกฎหมายจะเป็นคนคับแคบ ใช้กฎหมายโดยไม่คำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมาย อันทำให้การวินิจฉัยเกิดผลประหลาด หรืออาจถึงขนาดไม่ถูกต้องเลยทีเดียว

ส่วนการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย เช่น ผู้พิพากษา อัยการ หรือทนายความ เป็นคนละเรื่องกับการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัย แต่เป็นการศึกษาที่จะทำให้นักศึกษา

มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะไปประกอบวิชาชีพกฎหมายได้ การศึกษาในขั้นนี้จึงจะต้องเน้นหนักไปที่ การปฏิบัติงานจริง โดยอาจจัดการในลักษณะเดียวกับประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี คือ ให้บัณฑิต ไปปฏิบัติงานตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ศาล สำนักงานอัยการ สำนักงานทนายความ และหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่นักกฎหมายทุกคนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องเมื่อตนไปประกอบวิชาชีพในอนาคต โดยให้ บัณฑิตสมัครไปที่หน่วยงานนั้น ๆ ด้วยตัวเอง โดยหน่วยงานมีอำนาจโดยสมบูรณ์ที่จะพิจารณาว่าจะรับ บัณฑิตคนใดเข้าปฏิบัติงาน แต่ละหน่วยงานอาจเลือกรับบัณฑิตผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้วยคะแนนสูงหรือต่ำ ต่างกัน และมีคุณสมบัติและคุณลักษณะที่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานในหน่วยงานนั้น บัณฑิตผู้ที่สำเร็จ การศึกษามาด้วยคะแนนต่ำอาจได้เข้าปฏิบัติงานซ้ำหรืออาจไม่ได้เข้าปฏิบัติงานเลย ซึ่งก็ถือว่าเป็นการ คัดกรองบัณฑิตที่ไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอให้ออกไปจากระบบงานยุติธรรมสายหลัก แล้วไป ปฏิบัติหน้าที่ในเชิงสนับสนุนระบบงานยุติธรรมแทน ก่อนที่จะเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติงานจากทุก ๆ สถาน ก็ควรจะต้องการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานอย่างจริงจัง ผู้ที่ควรมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลการศึกษา เพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมายนี้ ก็จะเป็นใครอื่นไปไม่ได้นอกจากสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่ง เนติบัณฑิตยสภา

การจัดการศึกษาในลักษณะนี้เท่านั้นที่จะทำให้นิติศาสตร์บัณฑิตมีความรู้เกี่ยวกับหลักกฎหมาย รู้เจตนารมณ์ของกฎหมาย ทำให้สามารถปรับใช้กฎหมายได้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย อันจะก่อให้เกิดความยุติธรรมสูงสุด บัณฑิตที่ท่องจำได้แต่เพียงตัวบทกฎหมาย แต่ขาดความเข้าใจ ในหลักกฎหมายและเจตนารมณ์ของกฎหมาย จะปรับใช้กฎหมายได้ดีเฉพาะในคดีที่มีข้อเท็จจริง ไม่ซับซ้อนหรือคดีที่ตนคุ้นเคยเท่านั้น แต่เมื่อใดที่ต้องเผชิญหน้ากับคดีที่มีข้อเท็จจริงยุ่งยาก ทั้งยังมีปัญหา ข้อกฎหมายต้องแก้หลายชั้น ก็อาจจะปรับใช้กฎหมายคลาดเคลื่อนไปได้ และเมื่อถึงในขั้นของการศึกษา เพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย บัณฑิตก็จะได้ฝึกปฏิบัติงานทางกฎหมายอย่างจริงจังในหน่วยงานของรัฐ หรือสถานประกอบการของเอกชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม บัณฑิตที่มีความรู้กฎหมายดี มาจากในชั้นมหาวิทยาลัยจะสามารถต่อยอดความรู้ใหม่ ๆ ได้อย่างไม่ยากลำบาก และยังจะได้สัมผัส ประสบการณ์และความชำนาญในเชิงปฏิบัติอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายที่มีทั้งความรู้ ความชำนาญ และมีคุณธรรม

เมื่อได้ตระหนักแล้วว่า การแบ่งแยกการศึกษาวិชากรกฎหมายในมหาวิทยาลัยออกจากการศึกษา เพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมายเป็นเรื่องที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะสามารถเข้าใจได้ว่า เพราะเหตุใด การศึกษาวิชากรกฎหมายในมหาวิทยาลัยจึงไม่ควรจะเน้นหนักไปที่การฝึกปฏิบัติ และก็จะสามารถเข้าใจ ได้ด้วยว่า เพราะเหตุใดการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมายจึงจะไม่ใช้การศึกษากฎหมายซ้ำเป็นรอบ ที่สอง หรือศึกษาคำพิพากษาของศาล

## บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาวิชากฎหมายและองค์วิชาชีพกฎหมายพบว่า ปัญหาของการศึกษาวิชากฎหมายในประเทศไทย มีอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น 3 ประการ

ประการแรก รัฐขาดนโยบายที่ชัดเจนในการสร้างนักกฎหมาย กล่าวคือ รัฐไม่เคยสำรวจว่า เราต้องการนักกฎหมายเพื่อทำหน้าที่ในส่วนใดของกระบวนการใด จะเป็นผู้พิพากษา ตุลาการ อัยการ ทนายความ นิติกร พนักงานคุมประพฤติ เจ้าพนักงานบังคับคดี หรือนักไกล่เกลี่ย ในจำนวนมากหรือน้อย เพียงใด รัฐไม่เคยสำรวจว่าเราต้องการนักกฎหมายที่จบออกมามีความรู้เหมือน ๆ กันทั้งหมด หรือต้องการนักกฎหมายที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และที่สำคัญ รัฐไม่เคยคำนึงว่า การจัดการศึกษา วิชากฎหมายสอดคล้องกับความต้องการเหล่านั้นหรือไม่ หรือควรจะมีการจัดการศึกษาวิชากฎหมายอย่างไร ที่สามารถสร้างบุคลากรทางกฎหมายที่ตอบสนองนโยบายของการพัฒนาประเทศได้

ปัญหาประการแรกนี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการจัดทำนโยบายการสร้างนักกฎหมายในลักษณะเดียวกับที่ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีทำ โดยเริ่มจากการแสวงหาคำตอบว่ารัฐต้องการให้นักกฎหมายมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศชาติในแง่ใด ต้องการผู้พิพากษาที่วินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมาย ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ หรือต้องการนักกฎหมายที่ช่วยเสริมสร้างสังคมให้เป็นสังคมประชาธิปไตย ต้องการนักกฎหมายที่เป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือต้องการนักกฎหมายที่จบออกมาแล้ว มีความรู้เหมือน ๆ กันทั้งหมด และสุดท้าย รัฐจะต้องจัดการศึกษาวิชากฎหมายทั้งในมหาวิทยาลัย และในส่วนวิชาชีพให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว

ปัญหาประการที่สองเป็นปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของนักกฎหมาย นักกฎหมายถูกวิชาชีพวิจารณ์อย่างกว้างขวางว่าเป็นคนคับแคบ ใช้กฎหมายโดยไม่คำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมาย เพิ่งเล็งแต่เพียงลายลักษณ์อักษรในตัวบทกฎหมายเท่านั้น ส่วนปัญหาประการที่สามเป็นปัญหา เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมายของสำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่ง เนติบัณฑิตยสภา ที่มีได้เน้นการฝึกปฏิบัติงานในศาล สำนักงานอัยการ สำนักงานทนายความ หรือหน่วยงานราชการอื่น ๆ ดังเช่นที่เป็นที่การศึกษาวิชากฎหมายเพื่อประกอบวิชาชีพควรจะเป็น

ปัญหาสองประการนี้จะต้องแก้ไขไปพร้อม ๆ กัน อย่างสอดคล้องกัน กล่าวคือ รัฐต้องจัดระบบ การศึกษาวิชากฎหมายทั้งระบบใหม่ กล่าวคือ การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยกับการศึกษากฎหมาย เพื่อประกอบวิชาชีพจะต้องแยกออกจากกันอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับในประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ทั้งนี้เพราะทั้งสองส่วนมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน การศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยเป็นการศึกษา ในเชิงทฤษฎี เน้นหนักไปที่หลักกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาปรับใช้กฎหมายได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ ของกฎหมาย อาจมีการเสริมวิชาในทางปฏิบัติให้นักศึกษาบ้าง แต่ก็ไม่สามารถทำได้มากเพราะ เวลาการศึกษาที่จำกัด ส่วนการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมายเป็นการศึกษาเพื่อให้นักศึกษา ไปประกอบวิชาชีพผู้พิพากษา อัยการ หรือทนายความต่อไป การศึกษาในชั้นนี้จึงต้องเน้นไปในทาง ปฏิบัติ โดยจะต้องจัดให้นักศึกษาได้ไปปฏิบัติงานในองค์กรวิชาชีพดังกล่าว ได้แก่ ศาล สำนักงานอัยการ และสำนักงานทนายความ และจะต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานกันอย่างจริงจัง การจัดการศึกษา

วิชากฎหมายในหลาย ๆ ประเทศก็เป็นไปในลักษณะนี้ ประเทศอังกฤษและประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีซึ่งได้ยกขึ้นมาศึกษาในที่นี้ต่างก็จัดการศึกษาวิชากฎหมายลักษณะนี้

## เอกสารอ้างอิง

คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึก 100 ปีโรงเรียนกฎหมาย สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่ง  
เนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: คณะทำงาน.

ชัชพล ไชยพร. *ขอบเขตของคำว่า “พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์”*  
ในประมวลกฎหมายอาญา. จาก: <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1901>  
ค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559.

ปรีดี เกษมทรัพย์. (2550). *นิติปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบ  
การสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีดี เกษมทรัพย์. (2552). *หลักวิชาซีพกฎหมายในภาคพื้นยุโรป. รวมคำบรรยายหลักวิชาซีพ*  
*นักกฎหมาย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ปรีดี เกษมทรัพย์. (2557). *หลักวิชาซีพกฎหมายในภาคพื้นยุโรป. รวมคำบรรยายหลักวิชาซีพ*  
*นักกฎหมาย*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *วิวัฒนาการ 100 ปี ของโรงเรียนกฎหมายไทย (พ.ศ. 2440-2540)*. (ที่ระลึก  
งานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

พนม เอี่ยมประยูร. (2545). *สรุปผลการวิจัยเรื่องการศึกษานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัย (Professional  
Education)*. (ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พนม เอี่ยมประยูร).  
กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

พรชัย รัชมีแพทย์. (2537). *ทนายความยุคใหม่: ใครกำหนด, วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช, 6(2)*.

พระราชหัตถเลขาที่ 35/753 ลงวันที่ 18 มีนาคม 2456 ในรัชกาลที่ 6 ไปยังกรมหลวงสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์.

ร.ต. สุวุฒิ สุกิจจากร. (2557). *ประพจน์นิติมรยาททนายความ, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*  
*ธนบุรี, 2(2)*.

สภาทนายความ. (2544). *จริยธรรมและมรยาททนายความ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมรยาท  
ทนายความ.

สมยศ เชื้อไทย. (2557). *นิติปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

สมัคร เขาวภานันท์. (2540). *รายงานวิจัยเรื่องการปฏิรูประบบงานของสภาทนายความ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการยุติธรรม.

สุจิต ถาวรสุข. (2513). *ทนายความพิสดารว่าด้วยความสำคัญของทนายความ*. กรุงเทพฯ: ไทยสัมพันธ์.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2555). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

Gruen, R. L., Cruess, R. L. & Kirksey, T. D. (2003). Professionalism in Surgery. *J AM CollSurg*, 197(4), 605.

Harvard law School. *The Legal Profession of the United Kingdom*. Program on the Legal Profession.

Holzngel, B. (2013). *Die Entwicklung der Juristenausbildung in Deutschland*. Vortrag im Rahmen des ELSA-Seminar 2013–Jurastudium: Uni vs. Praxis–der Weg ist das Ziel.

Langhein, G. H. & Jeep, J. (2007). *Mit Bachelor, Master und Staatsexamen zu einer besseren Juristenausbildung: Reformvorschlag zur Umsetzung des Bologna-Prozesses in den Rechtswissenschaften*. Hamburg: Notariat Rathausmarkt. Retrived from <http://www.neue-juristenausbildung.de/dokumente/version11.pdf>

Universität Bonn. (2013). *Das rechtswissenschaftliche Studium an der Uni Bonn*, Retrived from [https://www.jura.unibonn.de/fileadmin/Fachbereich\\_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere\\_Rechtswissenschaft.pdf](https://www.jura.unibonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Fachbereichsmanagement/Studiengangsbroschuere_Rechtswissenschaft.pdf).

<http://barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/history-of-the-bar/>

<http://barcouncil.org.uk/about-the-bar/what-is-the-bar/inns-of-court/>

<http://barcouncil.org.uk/becoming-a-barrister/how-to-become-a-barrister/>

[http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung\\_in\\_Deutschland](http://de.wikipedia.org/wiki/Juristenausbildung_in_Deutschland)

<http://de.wikipedia.org/wiki/Staatsexamen>

[http://de.wikipedia.org/wiki/Rechtsanwaltskammer\\_\(Deutschland\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Rechtsanwaltskammer_(Deutschland)).

[http://en.wikipedia.org/wiki/Master\\_of\\_Laws](http://en.wikipedia.org/wiki/Master_of_Laws)

[http://en.wikipedia.org/wiki/Legum\\_Doctor](http://en.wikipedia.org/wiki/Legum_Doctor)

[http://th.wikipedia.org/wiki/คณะนิติศาสตร์\\_จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย](http://th.wikipedia.org/wiki/คณะนิติศาสตร์_จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

[http://www.baanjomyut.com/library\\_2/extension3/the\\_first\\_university\\_in\\_the\\_world/index.html](http://www.baanjomyut.com/library_2/extension3/the_first_university_in_the_world/index.html)

[http://www.nhso.go.th/FrontEnd/page-network\\_history\\_network.aspx](http://www.nhso.go.th/FrontEnd/page-network_history_network.aspx)

<http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49927>

[http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=1950#\\_ftn1](http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=1950#_ftn1)

<http://www.thethaibar.or.th/thaibarweb/index.php?id=the-thai-bar-history>